

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSAKULTET

Jesu oppstandelse – myte eller fakta?

En analyse av Rudolf Bultmanns syn på Jesu oppstandelse

Ingrid Øygaard

Veileder

Professor Terje Hegertun

*Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved
Det teologiske Menighetsfakultet og er godkjent som del av denne utdanningen*

Det teologiske menighetsfakultet, våren 2017
AVH5065, Masteroppgave profesjonsstudiet i teologi (30 ECTS)

Profesjonsstudiet i teologi

Antall ord 18 008

Forord

Å skrive denne masteroppgaven har vært en lærerik prosess for meg, både faglig og personlig. I løpet av de siste månedene har jeg kjent på mestringsfølelse, apati, stor glede, engasjement, frustrasjon, tilfredsstillelse og sinne. Jeg kan vel rett og slett si at det har vært en prøvelse både for min tålmodighet og selvdisiplin. Nå er jeg takknemlig for at jeg kan sitte her med en ferdig oppgave. Jeg har lært mye og har opparbeidet meg kunnskap og refleksjoner som jeg tror vil gjøre meg til en bedre teolog og prest. Jesu oppstandelse er tross alt meget sentralt i vår kristne tro, så det skader ikke at jeg valgte å dykke dypere i akkurat det dette semesteret.

For at denne oppgaven i det hele tatt kunne bli ferdig, har jeg vært avhengig av folkene rundt meg. Først av alt vil jeg takke min veileder, Terje Hegertun. Tusen takk for ditt engasjement, din positivitet og for at heiet meg frem hele veien. Ditt ydmyke, kloke og varme vesen har gjort meg rolig og oppmuntret. Jeg har alltid gått ut fra kontoret ditt med lavere skuldre og mer tro på prosjektet og oppgaven.

Tusen takk til mine korrekturlesere; Maria og Kristin. Og til mamma Astrid, som har lest gjennom hele oppgaven og gitt innspill og oppmuntring. Dere har reddet meg fra mer eller mindre fatale skrivefeil, setningsoppbygninger og usammenhengende avsnitt.

Til øvrig familie og venner rundt meg; tusen takk! Uten gode samtaler, etterlengtede pauser, håndballtreninger og turer, hadde jeg gått på veggen.

Til slutt:

Jesus er oppstanden! Ja, han er sannelig oppstanden!

Takk, Gud, for det.

Sammendrag

«Jesu oppstandelse – myte eller fakta?

En analyse av Rudolf Bultmann syn på Jesu oppstandelse.»

Sentrale spørsmål i oppgaven er følgende:

«Hvor viktig er det å argumentere med vitenskapelige og historiske argument for Jesu oppstandelse?»

«Er det viktig å tro at Jesu oppstandelse har skjedd?»

Jesu oppstandelse er en sentral hendelse i den kristne tro, og for mange er den *avgjørende* for troen. Én av de mange som har ment noe om Jesu oppstandelse er Rudolf Bultmann. I første omgang oppfattet jeg Bultmann som om han mente at Jesu oppstandelse ikke var viktig. Jeg dykket dypere i hans teologi og fant fort ut at han tvert imot mente den er av stor betydning. Samtidig som han mener at Jesu oppstandelse er viktig, mener han at å argumentere for dens historisitet ikke har noe for seg. Bultmann legger mer vekt på de første disiplenes tro på oppstandelsen enn oppstandelsen selv, nettopp fordi de første disiplenes tro i bunn og grunn er det eneste vi kan fastslå.

Opgaven befinner seg innenfor den litt brede disiplinen *systematisk teologi*. Mer presist er det en tolkning av tekster, altså en hermeneutisk oppgave. Jeg studerer primærkilder; bøker og artikler av Rudolf Bultmann. Jeg trekker også inn to «alternative stemmer» som utfordrer Bultmanns syn; Nicholas Thomas Wright og Wolfhart Pannenberg.

Så hva kommer jeg frem til? Er Jesu oppstandelse myte eller fakta? Jeg har et todelt svar; «både òg» og «verken eller».

INNHALDFORTEGNELSE

1.0 INNLEDNING.....	6
1.1 MOTIVASJON OG PROBLEMSTILLING.....	6
1.2 METODE OG STRUKTUR.....	8
1.3 MATERIALE.....	9
1.4 BEGREPSAVKLARING	10
2.0 RUDOLF BULTMANN	12
2.1 BULTMANNS TEOLOGISK STÅSTED.....	12
2.2 AVMYTOLOGISERINGEN.....	16
2.3 KORSET BETYDNING.....	21
2.4 JESU OPPSTANDELSE	22
2.4.1 Er Jesu oppstandelse en bekreftelse av korset?	22
2.4.2 Den sanne påsketro	23
2.4.3 Er Jesus oppstått i kerygmaet?.....	25
3.0 ALTERNATIVE STEMME	28
3.1 NICHOLAS THOMAS WRIGHT	28
3.2 WOLFHART PANNENBERG.....	31
4.0 DRØFTING.....	36
4.1 HVOR VIKTIG ER DET Å ARGUMENTERE VITENSKAPELIG OG HISTORISK?	36
4.1.1 Kan Bultmann bli ekskluderende?	38
4.1.2 Det moderne vs. det postmoderne mennesket.....	40
4.2 ER DET VIKTIG Å TRO AT JESU OPPSTANDELSE HAR SKJEDD?	42
4.2.1 Avviser Bultmann oppstandelsen som historisk?	42
4.2.2 Tro på tross av?	46
4.3 AKTUELT UTBLIKK.....	48
5.0 KONKLUSJON	52
5.0 KILDER OG LITTERATUR.....	54
5.1 BØKER OG ARTIKLER	54
5.2 DIGITALE KILDER	55
5.3 OPPSLAGSVERK	56

1.0 Innledning

1.1 Motivasjon og problemstilling

Jeg vokste opp i et kristen hjem og har hørt historien om Jesu oppstandelse nesten fra jeg kom ut av mammas mage. For meg ble denne historien «en del av pakka» hva angikk troen. Jeg har reflektert noe mer rundt dette ettersom årene har gått, men Jesu oppstandelse fikk likevel en sentral rolle uten at jeg tenkte så mye mer over dette. Teologistudiet har tvunget meg (i ordets mest positive betydning) til å ta stilling til mange av tingene og spørsmålene jeg har vokst opp med som selvfølgelig. Likevel følte jeg at Jesu oppstandelse hadde fått stått litt *for* uberørt i mine tanker, og jeg begynte å leke meg med tanken på å skrive masteravhandlingen min om dette. For å komme i gang med tankeprosessen, satte jeg meg ned som en god teologistudent og googlet «Jesu oppstandelse». Noe av det første som kom opp var en film på snakkotro.no. De hadde lagt den ut 17.januar 2017 og tittelen var «Hvordan forklarer vi historiske fakta om oppstandelsen?»¹ Filmen starter med skriften «Stod Jesus opp fra døden?» på skjermen, mens en stemme sier «Kristendommen står og faller på én hendelse; Jesu oppstandelse.» Jeg skal ikke gå videre inn på denne filmen og det som sies der, men den er et eksempel på at Jesu oppstandelse og dens legitimitet er et høyst aktuelt tema i dagens samfunn. Dette gjorde meg nysgjerrig, og fikk meg også til å reflektere over hvor gammel denne historien er og hvor mange som har hørt den.

De siste to tusen år har fortellingen om Jesu oppstandelse berørt mange millioner mennesker over hele verden. Helt siden de første kristne har den vært et sentralt punkt i den kristne troen. I dannelsen av de oldkirkelige bekjennelsene var det viktig nettopp å fastslå Jesu oppstandelse som sentral i kristen troslære. Siden den gang har mennesker over hele verden fått høre denne historien og bekjent Jesu oppstandelse. En historie som har påvirket så mange liv, har nødvendigvis blitt gjenstand for mye diskusjon og forskning. Både innenfor og utenfor teologiens forskningsfelt har Jesu oppstandelse blitt analysert og forsøkt forklart opp og i mente. Kanskje det eneste som er udiskutabelt om Jesu oppstandelse er at den har fått store konsekvenser og at mange mennesker har blitt berørt på en eller annen måte. Sentrale spørsmål som har blitt – og blir – diskutert, har handlet om dens historiske karakter. Hvorvidt oppstandelsen kan bevises som sann, hva

¹ Håversen, «Hvordan forklarer vi historiske fakta om oppstandelsen?»

budskapet i fortellingen er og hvilke konsekvenser det budskapet har hatt, kan ha og burde ha.

Mange teologer har tatt tak i disse spørsmålene. Én av dem er Rudolf Bultmann, som denne oppgaven skal fokusere på. Han var en tysk teolog som hadde sitt virke på midten av 1900-tallet. I løpet av studiet har jeg hatt litt om Bultmann, men uten å komme helt inn i hans teologi. Jeg begynte å lese noe av det han skrev om oppstandelsen, og han fanget fort min interesse. I første omgang oppfattet jeg det som om han mente at oppstandelsen ikke var viktig. Ved å lese litt mer av hva han skrev, forstod jeg at dette ikke var tilfelle. Det var likevel noe med måten han forholdt seg til historien om Jesu oppstandelse på som gjorde meg nysgjerrig. Jeg fikk et inntrykk av at Bultmann mente det ikke er nødvendig for troen at Jesu oppstandelse faktisk har skjedd. Dette hørtes radikalt ut og trigget meg til å undersøke dypere hva han faktisk skrev om dette. Jeg ble kjent med hans prosjekt med avmytologiseringen av Det nye testamentet og ble nysgjerrig på hva han så som sentralt i troen og i Bibelen. Bultmann er en fascinerende teolog som gjorde en formidabel innsats i å finne frem til kjernen i troen, noe som alltid vil være aktuelt. I denne oppgaven vil jeg utforske hvordan Bultmann forholder seg til Jesu oppstandelse og hva det er han vektlegger. Ut fra det vil jeg diskutere hvorvidt jeg finner hans ståsted og argumenter å være holdbare.

Tittelen på oppgaven er altså «Jesu oppstandelse – myte eller fakta?» Begrepet «myte» er i denne oppgaven knyttet til Bultmanns forståelse og bruk av begrepet, og er knyttet til det mytologiske verdensbildet på nytestamentlig tid.² Er Jesu oppstandelse en del av det mytologiske, eller er Jesu oppstandelse «fakta»? Spørsmål jeg videre kunne stilt er: «Er det viktig at vi kan vite at Jesu oppstandelse har skjedd - at det kan bevises historisk og vitenskapelig?» Det er derimot ikke veldig interessant ettersom Bultmann avviser dette ganske raskt. Det hersker også stor enighet om at svaret på dette spørsmålet må være «nei», at vi ikke kan verifisere denne historien fullt og helt som sann. Man kan si at Jesu oppstandelse er gjenstand for tro, ikke viten. Et spørsmål jeg derfor stiller er: «Hvor viktig er det å argumentere med vitenskapelige og historiske argument for Jesu oppstandelse?» Det finnes ikke argumenter som kan verifisere historien om Jesu oppstandelse helt og fullt, men det er mye som kan støtte opp om den. Har det sin plass i

² «Myte» forklares mer utfyllende under punktet «1.4 Begrepsavklaring»

teologien? Videre spør jeg, og dette er nok det mest interessante og vanskeligste spørsmålet i møte med Bultmann: «Er det viktig å tro at Jesu oppstandelse har skjedd?» Jeg spør altså ikke om vi kan bevise oppstandelsen, men om vi *må* tro på den, og på hvilken måte? Var det en historisk oppstandelse? Va det en legemlig oppstandelse?

Som hjelp til å belyse andre måter å omtale Jesu oppstandelse på, har jeg tatt med et par alternative stemmer: Nicholas Thomas Wright (1948 –) og Wolfhart Pannenberg (1928 – 2014). Både Wright og Pannenberg er anerkjente teologer i den vestlige teologien og behandler Jesu oppstandelse på litt forskjellige måter, og annerledes enn Bultmann. De utfordrer Bultmanns syn og blir viktige stemmer i drøftingen som kan belyse både styrkene og svakhetene i Bultmanns teologi.

1.2 Metode og struktur

Denne oppgaven befinner seg innenfor den litt brede disiplinen *systematisk teologi*. Mer presist vil det være en tolkning av tekster, altså en hermeneutisk oppgave. Jeg vil i hovedsak studere primærkilder; aktuelle bøker og artikler skrevet av Rudolf Bultmann. Samtidig vil det være konstruktivt å henvise til relevant sekundærlitteratur for å belyse temaet. Jeg vil forsøke å forstå og gjenfortelle meningen som Bultmann selv hadde på en så objektiv måte som mulig. Jeg ønsker å ta Bultmann, og de andre teologene jeg drar inn, på alvor. Samtidig er det hensiktsmessig å notere seg at vi aldri leser en tekst helt objektivt eller nøytralt, vi har med oss en forforståelse. Det betyr at jeg i møte med tekstene jeg omtaler, redegjør for og referer til, har en forforståelse som vil prege min fremstilling. Jeg vil alltid være et barn av min tid, og min erfaring og kunnskap vil nødvendigvis være med meg når jeg leser og tolker ting.³

Den første delen av oppgaven starter med en liten introduksjon av hvem Rudolf Bultmann var, før jeg i hovedsak vil gjøre for av hva Bultmann selv skrev og mente. Målet er å gi en grundig innføring i hans teologi og tenkning. Samtidig kan jeg kun ta med det mest aktuelle, og må gjøre kritiske utvalg av kilder. Deretter har jeg en liten innføring om Nicholas Thomas Wright og Wolfhart Pannenberg. Dette kapitlet har jeg kalt «Alternative stemmer». Jeg så det hensiktsmessig å gi en redegjørelse om disse to i

³ Jeanrond, *Theological hermeneutics*, 1-7.

et eget kapittel fordi de blir viktige figuranter i drøftingen. Kapitlet vil ikke inneholde en helhetlig redegjørelse av deres teologi, men vil være en redegjørelse av sentrale momenter som blir aktuelle i drøftingen. Drøftingen er oppgavens kjerne hvor jeg vil belyse og vurdere ulike sider ved Bultmanns syn på Jesu oppstandelse. De to hovedspørsmålene som rammer inn drøftingen er: «Hvor viktig er det å argumentere vitenskapelig og historisk?» og «Er det viktig å tro at Jesu oppstandelse har skjedd?» Til slutt i drøftingen har jeg et punkt jeg kaller «Aktuelt utblikk». Her ønsker jeg å vise eksempler på hvordan Bultmanns teologi fortsatt er aktuell og blir videreført og tolket den dag i dag. Til slutt skal jeg samle mine refleksjoner og prøve å dra noen linjer og konklusjoner til spørsmålene jeg har stilt i oppgaven.

1.3 Materiale

Rudolf Bultmann har etterlatt seg et massivt bibliotek av publiserte bøker, artikler og forelesninger og det er klart at denne oppgaven ikke har mulighet til å dekke helheten. Jeg har derfor gjort kritiske utvalg fra hans verk og prøvd å snevre det inn for å kun ta med det som er mest aktuelt og nødvendig for denne oppgaven. Derfor har jeg forholdt meg til følgende:

I redegjørelsen av Rudolf Bultmann og hans virke baserer jeg meg i stor grad på artikkelen til Svein Aage Christoffersen «Rudolf Bultmann» i boken *Moderne teologi*. Denne danner grunnlaget for fremstillingen av Bultmann som person og hans liv, samtidig som jeg støtter meg til artikkelen «Rudolf Bultmann; Scholar of Faith» av David Edwards. I den videre fremleggingen av Bultmanns teologi baserer jeg meg i hovedsak på følgende primærkilder av Bultmann selv: *Jesus* fra 1926 og *Mytologi og bibelforståelse*.⁴ Disse to blir hovedpilarene i fremstillingen fordi de konkret omtaler avmytologiseringen, korset og Jesu oppstandelse i større grad enn en del av det andre Bultmann har skrevet. I tillegg støtter jeg meg til *The Gospel of John: a Commentary* fra 1971 og forelesningen «The primitive Christian kerygma and the historical Jesus».⁵

⁴ Dette er en todelt bok sammensatt av hans artikkel «Neues Testament und Mythologie» fra 1941 og fem forelesninger som han holdt om Jesus Kristus og mytologien fra 1951.

⁵ En forelesning Bultmann holdt på Heidelberg Academy of Sciences, opprinnelig tittel var «Das Verhältnis der urchristlichen Christusbotschaft zum historischen Jesus». Forelesningen presenterer Bultmanns respons til forskere som hadde gjenopptatt jakten på den historiske Jesus. Forelesningen er nå publisert i boken *The Historical Jesus – Critical concepts in religious studies* som er en samling av ulike teologers forelesninger og essay på temaer rundt den historiske Jesus.

I redegjørelsen om Nicholas Thomas Wright og hans teologi bruker jeg to av hans bøker; *The Resurrection of the Son of God* og *Surprised by Hope*. I tillegg til artikkelen «Christian Origins and the Resurrection of Jesus: The Resurrection of Jesus as a Historical Problem» fra nettsiden www.ntwrightpage.com, og en filmet forelesning fra 2008 ved Emory University som har tittelen «Why Does Jesus' Resurrection Matter?»⁶ Om Pannenberg bruker jeg artikkelen «Wolfhart Pannenberg» av Svein Rise i *Moderne teologi* og Jan-Olav Henriksens artikkel «Gud i historien – Wolfhart Pannenberg (1928-2014) in memoriam». I tillegg støtter jeg meg til Pannenbergs egne bøker *Jesus – God and man* og *Systematic Theology, Vol 2*.⁷

1.4 Begrepsavklaring

Begrepene nedenfor er sentrale i Bultmanns teologi og i oppgaven. De vil bli utdypet senere i oppgaven, men det kan være nyttig for lesningen å allerede nå få en pekepinn på hva som ligger i dem.

Myte:

Tradisjonelt er «myte» en beretning om guder, og som med Platon kom til å betyr «usann historie» fordi han mente det stod i kontrast til de evige ideer. En utvikling av forståelsen av begrepet har skjedd, og nå går oftest religionshistorisk forskning ut fra at myter er uttrykk for de enkelte kulturers oppfatning av verden og menneskets plass i verden.⁸ Det er slik Bultmann bruker det, og slik denne oppgaven vil behandle det. Menneskene i nytestamentlig tid hadde et mytologisk verdensbilde, sier Bultmann. Dette påvirket hvordan de forstod, tolket og fortalte det som skjedde. Historiene er ikke mindre sanne, men menneskene som skrev dem ned tolket dem annerledes, nettopp fordi de forstod verden og seg selv annerledes enn det vi gjør i dag. «Myte» i denne oppgaven er ikke «usanne historier» slik som Platon mente, men er den mytologien som forsvant med det gamle mytologiske verdensbilde.⁹

⁶ www.ntwrightpage.com er en nettside med artikler og forelesninger av og om Wright.

⁷ Alle henvisninger til litteratur ovenfor er selvfølgelig å finne i litteraturlisten til slutt i oppgaven.

⁸ Kværne, Per. «Myte», i *Store Norske Leksikon*. Sist endret 13.06.2016. Hentet 06.05.2017 fra <https://snl.no/myte>

⁹ Bultmann, *Mytologi og bibelforståelse*, 67.

Avmytologisering:

Mye av Bultmanns teologiske arbeid dreide seg om «avmytologisering». På grunn av det mytologiske verdensbildet Det nye testamentets forfattere hadde, henger det et mytologisk slør over historiene om Jesus. Avmytologiseringen av Det nye testamentet går ut på å strippe bort det mytologiske sløret over tekstene og finne frem til budskapet bak. På den måten kan Jesu liv få betydning for oss i dag, sier Bultmann.

Kerygma:

Kerygma (gresk: κηρυγμα) betyr forkynnelse. Etymologisk hører det sammen med verbet κηρύσσω som betyr å forkynne/å rope ut.¹⁰ Begrepet er sentralt hos Bultmann og han er på jakt etter kerygmaet (budskapet) bak mytologien. Jakten på kerygmaet i Det nye testamentet er viktig for å finne frem til noe som angår oss i dag.

¹⁰ Ulrichsen, *Gresk-norsk ordbok*, bind 2, 36.

2.0 Rudolf Bultmann

Rudolf Bultmann ble født 20. august 1884 i Oldenburg, Nord-Tyskland. Her vokste han opp som prestesønn, og når han ble 19 år startet han selv å studere teologi i Tübingen. Han studerte også i Berlin og Marburg og tok sin doktorgrad i Marburg i 1910. Han fikk sin habilitasjon i 1912 og underviste i Marburg frem til han ble professor i Breslau i 1916.¹¹ I 1920 overtok han lærestolen i Det nye testamentet i Giessen og ble der i ett år før han dro tilbake til universitetet i Marburg i 1921. Der ble han frem til sin emeritering i 1951. Bultmann døde 30. juli 1976.¹²

2.1 Bultmanns teologisk ståsted

Rudolf Bultmann var uten tvil en av det 20. århundrets mest betydningsfulle teologer. Men hvor kan man plassere ham i teologiens landskap? I liberalteologien og dens søken etter å gjøre Bibelen og Jesus aktuell? I Barths selskap med den dialektiske teologi?¹³ For å forstå Bultmanns omtale av Jesu oppstandelse er hans egen teologiske identitet viktig å ha innsikt i. Vi skal derfor i det følgende se på hvor Bultmann selv prøvde å plassere seg.

Kanskje det første Bultmann vakte oppsikt med, var boken han gav ut i 1921; *Die Geschichte der synoptischen Tradition*. Denne boken gjorde ham til en av datidens ledende nytestamentlere og en foregangsmann for den formhistoriske metode sammen med Martin Dibelius.¹⁴ Den formhistoriske metoden gikk bort fra den tidligere interessen for skriftlige kilder til bibeltekstene, og rettet fokuset mot den muntlige overleveringsprosessen. Primært bestod den muntlige tradisjonen av mindre enheter som antok standardiserte former, alt etter hvilken funksjon den skulle fylle. Derav navnet formhistorisk. Hver form reflekterte en bestemt bruk, eller som de kalte det; plass i livet (på tysk: Sitz im Leben). Det ble en ny innfallsvinkel til tradisjonens historiske pålitelighet og menighetens skapende rolle i tradisjonsprosessen.

¹¹ Definisjon fra *Store Norske Leksikon*: «Habilitasjon, (til habil), det å kvalifisere seg for en stilling; tysk prøve for å få rett til å holde forelesninger.» <https://snl.no/habilitasjon>

¹² Christoffersen, «Rudolf Bultmann», s. 86.

¹³ Fra *Store Norske Leksikon*: «Protesten mot en teologi basert på kulturoptimisme og tro på menneskelig fremskritt var et viktig anliggende for den dialektiske teologien. Teologien måtte renses for liberal kulturtenkning og vinne tilbake Guds ord som basis, men uten derved å bli konservativ og konfesjonell.» https://snl.no/dialektisk_teologi

¹⁴ «Martin Dibelius, tysk protestantisk teolog. Fra 1915 professor i Heidelberg, nytestamentlig ekseget. Dibelius regnes som en av banebryterne for den formhistoriske metode gjennom boken *Die Formgeschichte des Evangeliums*» https://snl.no/Martin_Dibelius

Evangelistene ble betraktet som samlere av tradisjon og dermed ble den historiske karakteren i fortellingene noe svekket.¹⁵ Bultmann fremmer sin skepsis til de synoptiske evangeliene i *Die Geschichte der synoptischen Tradition*. Han mener at det er lite stoff i dem som kan kaste lys over Jesu liv fordi de er så preget av de første menighetene. Han skaper usikkerhet rundt hva som er det historiske fundamentet for troen.¹⁶

Den formhistoriske metoden handler om historisk-kritisk forskning av bibeltekstene og deres tilblivelse og Bultmann ble derfor ofte forbundet med liberalteologien. 1800-tallets liberale teologi hadde nemlig omfavnet den historisk-kritiske metoden og forsøkte å gå bakenfor den urkristne forkynnelse av Jesus som Kristus for å finne tilbake til den historiske Jesus. De liberale teologene mente at kerygmaet fra urkristendommen stilte seg i veien for troen og de ville, ved å gå tilbake til den historiske Jesus, åpne for et møte med Jesus som kunne skape tro. Det er kanskje ikke så rart at Bultmann ble forbundet med denne liberalteologien etter hva vi har sett til nå, men for Bultmann selv var det viktig å ta avstand fra den. Bultmann er enig i at den urkristne forkynnelse er ikke tilstrekkelig og gir ikke mening for det moderne mennesket. Målet og løsningen er likevel ikke å finne tilbake til den historiske Jesus, mener han. I årene rundt 1920 kan man se at mye av hans arbeid ble preget av et oppgjør med den liberale teologien.

Noe av grunnen til Bultmanns trang til å ta avstand fra den liberale teologien må nok sees i lys av samtiden. Nasjonalsosialismen i Tyskland var under full blomstring og Alfred Rosenberg hadde et mål om en arisk religion dannet av og for det tyske folk.¹⁷ Rosenberg sa det var plass til den historiske Jesus i denne religionen fordi Jesus var arisk i sin tankemåte. Paulus var derimot for jødisk. Etter sin død hadde nemlig Jesus blitt overmalt med en jødisk forestillingsverden, ifølge Rosenberg. Bultmann talte imot dette og pekte på at det skillet Rosenberg fremstiller mellom Jesus og Paulus, er fremstilt av liberalteologiens moderniserte Jesus. Liberalteologien tilpasset Jesus til en moderne tids tanker og forestillinger, mente Bultmann. Det samme mytologiske menneskesynet, gudsbegrepet og virkelighetsoppfatningen som vi finner hos Paulus finner vi også hos

¹⁵ Seim, Turid Karlsen. «Formhistorisk skole», i *Store Norske Leksikon*. Publisert 14.02.2009. Hentet 02.05.2017 fra https://snl.no/formhistorisk_skole

¹⁶ Christoffersen, «Rudolf Bultmann», 86-92.

¹⁷ Rosenberg var en tysk nazistisk politiker som var en av nasjonalsosialismens ledende filosofer og en viktig person i Hitlers regime. https://snl.no/Alfred_Rosenberg

Jesus, sier Bultmann. Rent politisk var det også et poeng for Bultmann å fremheve at Jesus var jøde, og at verken moral, etnisitet, sosial posisjon eller kjønn er noe mennesket kan rose seg av overfor Gud. Bultmann tok avstand fra Hitlers Nazi-Tyskland og begrunnet det ut fra sin tro.¹⁸

I 1922 omtaler han Karl Barths kommentar til Romerbrevet.¹⁹ Barth gjør i sin kommentar et forsøk på å befri religionen fra liberalteologiens psykologiserende og historiserende forståelse, noe Bultmann slutter seg til. De er også på linje når det gjelder å kreve en nytestamentlig eksegesi som ikke nøyer seg med filologiske og historiske opplysninger.²⁰ De ønsker å nå frem til en forståelse av tekstens «sak», hva teksten dreier seg om. De vil finne frem til det som ikke er mennesket og dets religiøsitet, men Gud. Vi kan begynne å ane konturene av Bultmanns avmytologisering (som vi skal se grundigere på senere i oppgaven) allerede nå.²¹

I 1924 kom Bultmann med artikkelen «Die liberale Theologie und die jüngste theologische Bewegung» som blir et generaloppgjør med liberalteologiens fundament og tenkemåte. Han slår fast at teologiens gjenstand er Gud og at den liberale teologien har sviktet på dette punkt fordi dens gjenstand er mennesket. Bultmann mener at liberalteologiens bruk av historien som fundament for troen bærer galt av sted. Han kritiserer den for å tillegge historiske begivenheter, som i sitt vesen er relative, absolutt betydning og sier at det er en form for historiepantheisme. Historieforskningens resultater har en prinsipiell usikkerhet som gjør at de aldri kan bli fundament for en religiøs trosvissnet, og nettopp dette mente Bultmann at de ikke tok på alvor. Én ting er hva vi vet om den historiske Jesus, en annen ting er hvilken betydning det har for troen. Ifølge Bultmann har det strengt tatt ikke noen betydning. I hvert fall ikke i den forstand at den troende kan bygge sin trosvissnet på det. Troen forutsetter at Jesus har levd og dødt på korset, men den behøver ikke å vite *hvordan* han levd og tenkte. Personen

¹⁸ Christoffersen, «Rudolf Bultmann», 86-92.

¹⁹ Karl Barth (1886-1968) var en sveitsisk teolog som har satt dype spor i den vestlige teologien blant annet med sin Romerbrevskommentar og sitt økumeniske arbeid. https://snl.no/Karl_Barth

²⁰ Definisjon fra *Store Norske Leksikon*: «... vitenskapen om et folks språk og litteratur... Opprinnelig ble ordet filologi brukt ensbetydende med klassisk filologi, vitenskapen om de gamle grekeres og romeres språk, litteratur og kultur. Brukes også om språkstudium i det hele tatt.» <https://snl.no/filologi>

²¹ Christoffersen, «Rudolf Bultmann», 87-88.

Jesus, hans tanker og følelser, er ikke viktig. Dette skal vi se at Bultmann også gjør tydelig i senere bøker.²²

Bultmanns historiske skepsis har blitt oppfattet som om han mente at vi ikke *vet* noe om den historiske Jesus. Dette er derimot ikke en riktig oppfatning av Bultmann. I boken *Jesus* som han gav ut i 1926 og i hans *Theologie des Neuen Testaments* som kom ut i tidsrommet mellom 1948-53, kommer det tydelig frem at han derimot mente at vi kan vite ganske *mye* om den historiske Jesus. Han gir ikke opp teologiens historisk-kritiske arbeidsmåte og mener at historieforskningen er helt avgjørende i den teologiske dannelsen, ikke bare rent intellektuelt, men først og fremst som grunnlag for en kritisk holdning til samtidens kultur og åndelige liv. Poenget hans er nettopp det som allerede har blitt nevnt; man kan ikke bruke historieforskningens resultater som grunnlag for troen.

I *Jesus* blir Bultmanns fokus tydelig ettersom den utelukkende behandler Jesu forkynnelse i stedet for hans liv.²³ Bultmann ønsker å gi en fremstilling der han ikke søker å karakterisere Jesus. Han vil ikke fortelle om Jesus som et geni eller en stor mann, ikke som demonisk eller fascinerende, men rett og slett rette blikket mot hva Jesus har *villet* og hva som derfor kan bli nåtid og aktuelt. Det er ikke historieforskningens resultater som er det interessante. Interessen for Jesu personlighet er derfor utelatt. "How things looked in the heart of Jesus, I do not know and do not wish to know." skriver Bultmann.²⁴ Jesus selv var ikke opptatt av sin egen personlighet, men sin *gjerning*, sier Bultmann. De kristne kilder, i likhet med Jesus selv, interesserte seg ikke for Jesu personlighet. Derfor kan vi heller ikke vite mer om det, mener Bultmann. Dessuten er de svært fragmentariske og omspunnet av myter. Bultmann ønsker ikke å gi et psykologisk forståelig bilde av Jesus som historisk fenomen. I *The Gospel of John: a Commentary* fra 1941 understreker også Bultmann at Jesu forkynnelse ikke er en del av, men bare en forutsetning for den nytestamentlige teologien. Jesus selv var ikke en kristen, mener Bultmann, og han så seg selv ikke som Kristus og hadde ikke sin egen eskatologiske virksomhet i sikte. Evangeliene fremstiller noen steder Jesus som at han hadde en bevissthet på sin egen rolle som Kristus. Bultmann mener at disse

²² Christoffersen, «Rudolf Bultmann», 86-92.

²³ Christoffersen, «Rudolf Bultmann», 88-91.

²⁴ Edwards, «Rudolf Bultmann; Scholar of Faith», 728-730.

skriftstedene er en del av det som har blitt tillagt Jesus av de første menighetene som tilpasset evangeliene til sin bruk og tro. Det å bruke den historiske Jesus som et bevis for at Jesus virkelig var den Kristus som kirken forkynner at han er, er derfor ikke mulig.²⁵

Jesus innledes med å ta opp dilemmaet rundt nettopp historiebetraktning og hvordan vi kan forholde oss til den historiske Jesus og troen vår. I første omgang konstaterer Bultmann at å betrakte historien er noe helt annet enn å betrakte omverdenen som foreligger. Når man ser seg rundt og betrakter verden, konstaterer man bare noe som foreligger, noe som ikke er en selv. Om man derimot skal betrakte historien, må man innrømme at man selv er en del av historien – man kan ikke stille seg utenfor. Dermed vil man alltid, når man ytrer noe om historien, si noe om seg selv. Det går ikke an å ha en objektiv historiebetraktning. Man må gå i en *dialog* med historien i stedet for å gå historien i møte med en illusjon om at man kommer med en nøytral tilnærming, noe som er en utopisk idé i seg selv. Kun ved å gå historien i møte med en trang til å spørre og lære, kan det vise seg om det virkelig foreligger noe "objektivt", om historien har noe å si oss.²⁶

Det er tydelig at Bultmann mener at historiske påstander ikke er hva man kan begrunne troen på. Men hva skal man så bygge troen på? Her kommer et sentralt begrep hos Bultmann frem: *kerygmaet*, det kristne budskapet. Bultmann er i dette henseende opptatt av at troen er knyttet til forståelse av seg selv og det den tror på. Tro er gudsforståelse og eksistensforståelse i ett. Man forstår ikke seg selv, sin eksistens og Gud ved historiske påstander, men ved det kristne *kerygmaet*.²⁷

2.2 Avmytologiseringen

Bultmann jobbet systematisk gjennom Det nye testamentet med et historisk-kritisk blikk knapt noen andre har gjort maken til. Det han muligens ble mest kjent for, var hans avmytologisering av Det nye testamentet. Avmytologiseringen er en viktig del av Bultmanns teologi og er dermed viktig for å forstå hvordan han forholder seg til Jesu oppstandelse.

²⁵ Bultmann, *Jesus*, 15-16.

²⁶ Bultmann, *Jesus*, 13-15.

²⁷ Christoffersen, «Rudolf Bultmann», 90-92.

Det var særlig etter andre verdenskrig at Bultmann fokuserte på sitt avmytologiseringsprogram, men allerede i 1941 gav han ut en artikkel, «Neues Testament und Mythologie», hvor han redegjør for avmytologiseringen og hva det omfattet.²⁸ Dette utløste en sterk internasjonal debatt som engasjerte både lekfolket og de teologiske fagfolkene. Han ble av noen fordømt som kjetter og forneker av den kristne tro, mens andre hyllet ham som troens fremste forsvarer i moderne tid. Med andre ord, en meget splittet og engasjerende debatt.²⁹ Hva var det som skapte så mye debatt? Hva handler denne avmytologiseringen egentlig om?

I «Neues Testament und Mythologie» skriver Bultmann at det nytestamentlige verdensbildet er *mytisk* i motsetning til det moderne menneskets *vitenskapelige* verdensbilde. Menneskene i nytestamentlig tid så verden som delt i tre etasjer med himmelen øverst, jorden i midten og helvete i undergrunnen. Jorden ble sett på som en slags skueplass for menneskenes liv og virke, men også for Gud og hans engler og for Satan og hans demoner. Jesu undre med demonutdrivelser og helbredelser var ikke uvanlig, men passet med deres måte å forstå verden og seg selv på. Mennesket var ikke herre over seg selv, men trodde at fremmede makter kunne gripe inn i ens indre liv. Den mytiske eskatologien hadde store forventninger om Kristi gjenkomst som en begivenhet i nærliggende fremtid etter Jesu himmelfart. Det er innenfor dette verdensbildet frelseshendelsen fremstilles i den nytestamentlige forkynnelsen. Det mener Bultmann er et problem når det moderne mennesket leser Bibelen.

Det moderne mennesket ser ikke for seg Gud som et vesen som finnes oppe i himmelen. Himmelen i gammel mening finnes heller ikke mer, ei heller helvete som den mytiske underverden under jorden. Ånde- og demontroen er også et tilbakelagt kapittel. På grunn av naturkreftene og -lovene kan vi forklare ting de ikke kunne forklare før. Stjernene er himmellegemer som vi vet hvordan og hvorfor oppstår – ikke demoniske vesener som gjør mennesker til slaver i sin tjeneste. Likedan med Jesu under; sykdom og helbredelse har naturlige årsaker og skyldes ikke demonenes virksomhet eller utdrivelse. Dermed gjelder ikke undrene i Det nye testamentet som undere mer, sier

²⁸ Denne artikkelen er en del av den sammensatte Fakkell-boken *Mytologi og bibelforståelse* som jeg henviser til videre.

²⁹ Christoffersen, «Rudolf Bultmann», 90.

Bultmann. Menneskets egen selvforståelse er også annerledes i det man ikke forstår seg selv som splittet og spaltet slik som menneskene i Det nye testamentet. Det moderne mennesket forstår seg selv som et enhetlig vesen som skylder seg selv sine følelser, tanker og sin vilje. Det gir selv indre enhet til sine tilstander og handlinger. Et menneske som innbiller seg at enheten er spaltet ved inngripen fra demoniske eller guddommelige makter, kaller vi schizofrent. Rent biologisk eller psykologisk betinget ser selvfølgelig det moderne mennesket seg som et avhengig naturvesen, men betrakter likevel ikke denne avhengigheten som hjelpeløshet overfor fremmede makter utenfor seg selv.

Bultmann mener også at den mytiske eskatologien ble opphevet allerede ved det faktum at Kristi komme ikke fant sted straks etter hans himmelfart. Den endetiden man nå ser for seg, er en følge av naturlig utvikling, som en undergang i naturkatastrofer og ikke som den mytiske begivenheten Det nye testamentet taler om. Det betyr ikke at eskatologien i seg selv er opphevet, tvert imot, men Bultmann adresserer her den *mytiske* eskatologien. Bultmann skriver at historiene om Kristi besøk i dødsriket og hans himmelfart er avleggs, og det er ingen forventninger mer om Menneskesønnen som skal komme i himmelens skyer og de troendes borttrykkelse opp i luften for å møte ham. Denne annerledes måten å forstå verden, Gud og seg selv på, må få konsekvenser for hvordan vi leser og forholder oss til Bibelen om den skal være aktuell for det moderne mennesket, mener Bultmann.

Vi kan ikke overta det mytiske verdensbildet. Det ville innebære en form for intellektuell uredelighet. Derfor må vi søke etter budskapet i Det nye testamentet som inneholder en sannhet som er uavhengig av det mytiske verdensbildet. Hvis denne sannheten finnes, noe Bultmann mener den gjør, så er det teologiens oppgave å avmytologisere den kristne forkynnelsen i Det nye testamentet slik at vi finner den.³⁰

Betyr alt dette at hvis vi taler om Gud som handler, så uttrykker vi oss mytologisk? Flere har påstått det, og konkludert med at derfor må den kristne forkynnelsen alltid forbli mytologisk, som forkynnelsen i Det nye testamentet i sin alminnelighet var. Bultmann mener derimot at vi må undersøke hvordan Guds handling blir forstått i mytologisk tenkning for å finne ut om vi virkelig uttrykker oss mytologisk når vi taler om Gud som

³⁰ Bultmann, *Mytologi og bibelforståelse*, 15-27.

handlende. Som vi har vært inne på allerede, er den mytologiske tanken om Guds handling forstått som en handling som griper inn i naturens, historiens eller psykologiens normale hendelsesforløp. Her kommer for eksempel Jesu undre inn. I mytologisk tenkning oppfatter man faktisk Guds handling på samme måte som verdslige handlinger fordi man ser på den guddommelige, underutvirkende makt som en naturlig makt. Bultmann mener at det er umulig å tenke seg et under hvis man med det mener en handling Gud har gjort i en begivenhet som finner sted på det verdslige plan. Det er noe som ikke er synlig og ikke kan gjøres til gjenstand for bevisførsel.

For den vitenskapelige, objektive iakttager er Guds handling et mysterium. Hvis man derimot tenker seg Guds handling som en handling *i* verdslige hendelser eller begivenheter – i stedet for på linje med dem – kan den gå klar for misforståelser. Guds handling er da skjult for hvert øye, unntatt troens. Bare de naturlige, verdslige hendelser er synlige for alle og kan gjøres til gjenstand for bevis. Men *i* dem er det Guds skjulte handling finner sted. Bultmann sier at hvis noen mener at dette er å tale mytologisk, vil han ikke ha noen innvendinger mot det. Da vil nemlig mytologi være noe annet enn det som er avmytologiseringens gjenstand og ikke være knyttet til det mytologiske verdensbildet. Ved å tale om Gud som handlende på den måten han beskriver, taler man ikke mytologisk i form av det mytologiske verdensbildet på nytestamentlig tid.³¹

Men hvordan skal man gripe an arbeidet med å avmytologisere tekstene og fortellingene om Jesus? Det nye testamentet taler om en begivenhet der Gud skjenket menneskene frelsen og der Jesu *person* er den avgjørende frelsesbegivenhet – ikke hans lære. Det tales mytologisk om personen Jesus, men betyr det at forkynnelsen av hans person skal tilbakevises som bare mytologi? Det var det store spørsmålet for Bultmann. Finnes det en avmytologiserende tolkning som kan oppdage sannheten i Det nye testamentets forkynnelse? Et kerygma som er uavhengig av det mytologiske verdensbildet? Hva står vi i så fall igjen med? Hvor skal grensen gå? Avskriver vi noe av Bibelens stoff?

Bultmann sier at man i hvert fall ikke kan «redde Bibelen» ved å redusere det mytologiske gjennom utvalg og overstrykninger. Han kritiserer Barth for nettopp dette, og sier at Barth fjernet alt det mytologiske fra 1.Korinterbrev og dermed gjorde vold mot

³¹ Bultmann, *Mytologi og bibelforståelse*, 112-113.

teksten. En slik fremgangsmåte mener han er umulig fordi den øver kritikk mot hele Det nye testamentet. Bultmann vil ikke stryke over ting i Bibelen, men spørre etter den *egentlige hensikt* i den nytestamentlige forkynnelsen. Han mener at ved å se etter den, vil det føre til eliminering av myten. Myten er et uttrykk for hvordan mennesket forstår seg selv i verden. Den taler jordisk om det overjordiske og menneskelig om guder. Myten må ikke tolkes kosmologisk, men antropologisk og eksistensielt.³²

Oppsummert kan man si at Bultmanns mål med avmytologiseringen aldri var å eliminere talen om Gud, og om Gud som handlende. Han fortsetter selv å tale om Gud og mente at man ikke kan snakke om en mytologisk rest i hans teologi av den grunn. Avmytologiseringen gjør det derimot mulig å tale om Gud *på en saksvarende måte*. Den mytiske uttrykksformen taler om det guddommelige på en slik måte at det kommer i konflikt med det moderne menneskes verdensbilde og selvforståelse. Den er også i konflikt med seg selv når den taler dennesidig om det hinsidige. Men fremfor alt er myten i konflikt med det nytestamentlige kerygmaet. Bultmann mener det er spenninger i Det nye testamentet mellom den mytologiske uttrykksformen og det ikke-mytologiske budskapet, kerygmaet. Det er dette kerygmaet vi må arbeide oss frem til. Løsningen er ikke å stryke de mytologiske delene slik som den liberale teologien forsøkte og som han delvis anklaget Barth for å gjøre. Man må ta på alvor at mytologien er en forståelseshorisont som omslutter hele Det nye testamentet, da også inkludert forkynnelsen av Jesu død og oppstandelse. Mytologien må fortolkes antropologisk og som uttrykk for menneskets forståelse av seg selv i verden, slik at den egentlige intensjonen i forkynnelsen kommer tydelig fram.³³

Bultmann sier at vi ikke finner frem til hva Jesus betyr for oss ved å spørre om hans historiske herkomst. Hans betydning kommer først til syne når vi ser bort fra en slik spørsmålsstilling. Jesu historie får betydning ved det Gud vil si oss gjennom den. Kunnskapen om den historiske og verdslige sammenhengen Jesus levde i og som Det nye testamentet ble skrevet i, hjelper oss ikke til å forstå hva Jesu virkelige betydning er. Det kan bare hjelpe oss til å se hvordan tekstene og historiene er farget av datidens

³² Bultmann, *Mytologi og bibelforståelse*, 18-27.

³³ Christoffersen, «Rudolf Bultmann», 95-96.

mytologi. Og dermed hjelpe oss til å se forbi dette og til det virkelige kerygmaet om Jesus.³⁴

2.3 Korset betydning

Før vi kommer helt til kjernen av oppgaven, hva Bultmann sier om Jesu oppstandelse, må vi naturlig nok vie litt oppmerksomhet til Jesu død på korset. I Det nye testamentet blir korset presentert mytisk fordi det beskrives på en objektiverende måte, skriver Bultmann. Det vil si at det blir beskrevet som at den preeksisterende, inkarnerte gudesønn, han som var uten synd, ble korsfestet. Han er offeret som med sitt blod sonet våre synder, han bærer stedfortredende hele verdens synd, og ved å ta på seg syndens lønn, døden, befri han oss fra den. Dette er en mytologisk fortolkning av korset og kan ikke oppriktig tilegnes av det moderne mennesket, mener Bultmann. Det vil ikke gi mening for det moderne mennesket at en uskyldigs død skal kunne sone for vår synd. Og det gir heller ikke mening at døden er denne straffen, eller soningen. For det moderne mennesket er døden en naturprosess og ikke en straff slik de tenkte i nytestamentlig tid.

De første forkynnerne, disiplene, hadde en personlig relasjon til Jesus. Korset var for dem en begivenhet og opplevelse i deres egne liv. For oss i dag er det en begivenhet i fortiden og ikke noe vi har opplevd i vårt eget liv. Vi kjenner til korset kun gjennom historiens beretninger og derfor kan ikke korsets betydning bli åpenbar for oss på samme måte. Det avgjørende for at vi kan forstå betydningen av korset, er å se det som den *eskatologiske* begivenhet. Da blir ikke korset noe man ser tilbake på i fortiden, men en begivenhet i tiden og hinsides tiden. Korset som eskatologisk begivenhet er noe alltid nærværende. Det er nærværende i våre sakramenter; dåpen og nattverden. Og det er nærværende i de troendes konkrete livsførsel. Korset som frelseshendelse er ikke noe som isolert hendte med Kristus.

Bultmann skriver at idet Jesus blir korsfestet, oppreiste han et kors for oss. Å tro på korset betyr å overta Kristi kors som sitt eget kors, å la seg korsfeste med Kristus. Samtidig kan ikke korset stå alene som frelseshendelse, men det henger sammen med

³⁴ Bultmann, *Mytologi og bibelforståelse*, 57.

oppstandelsen, sier Bultmann. Om man lar seg korsfeste med Kristus, står man også opp igjen med Kristus. Kors og oppstandelse hører sammen i en enhet.³⁵

2.4 Jesu oppstandelse

«Men Kristi oppstandelse – er ikke den rett og slett en mytisk begivenhet?» spør Bultmann.³⁶ Hvordan skal vi forholde oss til oppstandelsen? Kan vi se på Jesu oppstandelse som noe som bekrefter korset? Hva er den «sanne påsketro»? Er Jesus stått opp i historisk forstand eller i kerygmaet? Dette skal vi se nærmere på.

2.4.1 Er Jesu oppstandelse en bekræftelse av korset?

Kronologisk etter Jesu død og begravelse, følger hans oppstandelse. Kan vi tolke det slik at oppstandelsen blir som et bekræftende mirakel som tolker korset? Er oppstandelsen det miraklet som skal gjøre det trygt og sikkert for oss å tro at Jesus døde på korset for oss? Flere steder i Det nye testamentet blir oppstandelsen oppfattet slik (Apg. 17,31, legendene om den tomme grav og påskefortellingene), men disse skriftstedene er senere tillegg, skriver Bultmann. Å tolke oppstandelsen som en begivenhet som skal sikre vår tro på korset som frelseshendelse, er mytologi, ifølge Bultmann.

Jesu oppstandelse er troverdig som en mytisk begivenhet – at en avdød vender tilbake til det dennesidige liv. Bultmann avfeier heller ikke at den kan være troverdig som et objektivt faktum fordi man har tilstrekkelig med vitner til å fastslå det. Men oppstandelsen er ikke et bekræftende mirakel for korsets betydning, for det er noe langt mer enn det. Det avgjørende i oppstandelsen, som med korset, er at det er en *eskatologisk begivenhet*. Derfor er oppstandelsen selv gjenstand for tro, for det er ikke bare et synlig mirakel, men en eskatologisk begivenhet. Korset kan ikke sees for seg selv som Jesu død og undergang som idet døden annulleres, blir fulgt av oppstandelsen. Kors og oppstandelse er en enhet og utgjør den ene kosmiske begivenhet som innebærer dommen over verden og muligheten for ekte liv. Nettopp fordi de er en enhet kan

³⁵ Bultmann, *Mytologi og bibelforståelse*, 57-61.

³⁶ Bultmann, *Mytologi og bibelforståelse*, 61.

Bultmann si: "Oppstandelsestroen er intet annet enn troen på korset som frelsesbegivenhet."³⁷

Den eskatologiske dimensjonen i frelsesbegivenheten gjør den alltid nærværende. Dåpen bringer oss i samfunn med Kristi død og oppstandelse – ikke bare i fremtiden, men også her og nå. Å tro på oppstandelsen er å tro på korset som Guds befriende handling, for sammen er de en enhet. Verken korset eller oppstandelsen kan gi mening stående alene. Dermed blir den adekvate reaksjon i møte med forkynnelsen av Jesu oppstandelse, ifølge Bultmann, ikke å anstille historiske undersøkelser for å bringe på det rene om dette er sant. Reaksjonen burde heller være å overta Kristi kors som sitt kors, la seg korsfeste med ham og dermed leve i troen på at Gud møter oss som nåde og kjærlighet.³⁸

2.4.2 Den sanne påsketro

«Hvordan kan vi se på korset at det er Kristi kors, at det er den eskatologiske begivenhet? Hvordan kommer vi til troen på korset som frelseshendelse?» spør Bultmann. Til det finner han kun ett svar; «Fordi det blir forkynt slik, fordi det blir forkynt sammen med oppstandelsen.»³⁹ Det er nettopp i det *forkynte ord* vi møter den korsfestede og oppstandne Kristus, og det er troen på dette ordet som er den sanne påsketroen, sier Bultmann.⁴⁰ I *The Gospel of John* skriver Bultmann at den ekte påsketroen ikke handler om å tro på en demonstrasjon av den oppstandne Jesus i verdslig og håndgripelig sfære. Med andre ord er ikke den sanne påsketro å tro på Jesu død og oppstandelse kun som et synlig mirakel som kan historisk verifiseres. Det er ikke å tro på historiene om da Jesus viste seg for folk etter hans oppstandelse. Den ekte påsketro ligger i å forstå den eskatologiske handlingen i korset og oppstandelsen.⁴¹ Å spørre etter forkynnelsens historiske opprinnelse ville være en feiltagelse, mener Bultmann. Forkynnelsens historiske opprinnelse kan ikke rettferdiggjøre budskapet fordi budskapet handler om den eskatologiske dimensjonen.⁴²

³⁷ Bultmann, *Mytologi og bibelforståelse*, 61-65.

³⁸ Christoffersen, «Rudolf Bultmann», 95.

³⁹ Bultmann, *Mytologi og bibelforståelse*, 65.

⁴⁰ Bultmann, *Mytologi og bibelforståelse*, 65.

⁴¹ Bultmann, *The Gospel of John*, 688.

⁴² Bultmann, *Mytologi og bibelforståelse*, 65.

At Jesus har levd og er en historisk person er viktig å fastslå for Bultmann. Og som nevnt ovenfor, sier ikke Bultmann at Jesu død og oppstandelse ikke er troverdig som objektivt faktum. Han sier at korset og oppstandelsen er en historisk hendelse i tid og rom. Men å skulle sikre troen på korset og oppstandelsen som *frelsesbegivenheten* gjennom historisk forskning, går ikke.⁴³ Det er ikke som et objektivt faktum at Jesu skjebne har sin virkelige betydning. Og nettopp dette er et paradoks; at Guds eskatologiske handling fullbyrdes i Jesus, et historisk menneske. Det er dette paradokset som gjentatte ganger blir formulert i Det nye testamentet: «... gav avkall på sitt eget, tok på seg tjenerskikkelse» (Fil. 2,7), «Enda han var rik, ble han fattig for deres skyld ...» (2.Kor. 8,9), «... sendte sin egen Sønn som syndoffer, i samme slags kjøtt og blod som syndige mennesker har ...» (Rom. 8,3), «Han ble åpenbart i kjøtt og blod ...» (1.Tim. 3,16) og i sin klassiske form «Ordet ble menneske ...» (Joh. 1,14).

Om vi nå likevel skal tenke litt historisk, er det egentlig bare de første disiplers påsketro vi kan fastslå, skriver Bultmann. En historiker kan til en viss grad gjøre tilblivelsen av deres tro begripelig ved å reflektere over den personlige tilknytning disiplene hadde til Jesus. Men da blir påskens under redusert til deres visjonære opplevelser. Bultmann mener at den kristne påsketro ikke er interessant som historisk spørsmål. De første disiplers påsketro er ikke et faktum vi kan grunne vår tro på og som kan avlaste oss for troens risiko. Deres tro er nettopp også en del av den eskatologiske begivenheten. Det er når ordet *forkynnes* at korset og oppstandelsen blir nærværende og det eskatologiske realiseres. «I det forkynte ord, og bare der, møter vi den oppstandne.»⁴⁴ Den sanne påsketro er altså troen på det forkynte ord om den oppstandne; *kerygmaet*. Bultmann beskriver *kerygmaet* som «... en forkynnelse som ikke er rettet til den teoretiske fornuft, men til hørerens eget selv.»⁴⁵

Som vi har vært inne på, mener Bultmann at det moderne mennesket ikke anerkjenner mirakler fordi de ikke passer inn i den lovbundne orden som det ser verden gjennom. Når underlige ting skjer, gir det moderne mennesket seg ikke før det har funnet en fornuftig grunn. Det står hele tiden overfor fristelsen etter å gjøre Gud og hans handlinger til gjenstander som man kan forklare innenfor ens egen forståelseshorisont.

⁴³ Bultmann, *Mytologi og bibelforståelse*, 65-68.

⁴⁴ Bultmann, *Mytologi og bibelforståelse*, 67.

⁴⁵ Bultmann, *Mytologi og bibelforståelse*, 92.

Dette kjennetegner det vitenskapelige verdensbildet, mens det mytologiske verdensbildet gir rom for mirakler og undre som man ikke nødvendigvis kan forklare med fornuft. Våre verdensbilder er til enhver tid menneskeskapt og beror på våre erfaringer.

Troen, den sanne påsketro, krever derimot å være fri for ethvert verdensbilde som menneskelig tenkning skaper, enten det er mytologisk eller naturvitenskapelig. Guds usynlighet utelukker ethvert forsøk på å gjøre Gud og hans handlinger synlige.⁴⁶ Hele naturen og historien er profan (ikke hellig), sier Bultmann, og bare i lys av det forkynte ord kan det som har skjedd eller skjer et eller annet sted for den troende få karakter av Guds handling. Derfor sier Bultmann: «Vi kan tro på Gud bare på tross av vår erfaring, akkurat som vi kan godta rettferdiggjørelsen bare på tross av vår samvittighet.»⁴⁷ Ingen vitenskapelig oppdagelse eller fornuftig tanke kan gi full sikkerhet til troen. Hvis vi vil tro på Gud, må vi forstå at vi ikke har til vår rådighet noe annet enn forkynnelsen om den oppstandne Kristus å bygge vår tro på.⁴⁸

2.4.3 Er Jesus oppstått i kerygmaet?

Det har blitt sagt at ifølge Bultmanns tolkning, er Jesus oppstått i kerygmaet. Dette har vært ment som kritikk, men Bultmann selv tar ikke dette ille opp. Han sier seg derimot enig i dette utsagnet, men med den forutsetning at det blir forstått riktig. For å forstå Bultmann riktig, mener han at vi må starte hos de første kristne. De første kristne forstod Jesu historie som den avgjørende eskatologiske begivenheten som alltid er til stede, i kerygmaet. Kerygmaet har blitt forandret fra «en gang» ved den historiske Jesus til «én gang for alle».⁴⁹ Som eskatologisk begivenhet er dette «én gang for alle» alltid nærværende i ordets forkynnelse. Det er ikke en tidløs sannhet, men en begivenhet her og nå.⁵⁰ Bultmann mener at Paulus gjør dette tydelig i 2.Kor. 5,18-20:

Men alt er av Gud, han som ved Kristus forsonet oss med seg selv og ga oss forsoningens tjeneste. For det var Gud som i Kristus forsonet verden med seg

⁴⁶ Bultmann, *Mytologi og bibelforståelse*, 92-94.

⁴⁷ Bultmann, *Mytologi og bibelforståelse*, 132.

⁴⁸ Bultmann, *Mytologi og bibelforståelse*, 131-132.

⁴⁹ Bultmann, *The primitive Christian kerygma and the historical Jesus*, 224-226.

⁵⁰ Bultmann, *Mytologi og bibelforståelse*, 129-130.

selv, slik at han ikke tilregner dem deres misgjerninger, og han betrodde budskapet om forsoningen til oss. Så er vi da utsendinger for Kristus, og det er Gud selv som formaner gjennom oss. Vi ber dere på Kristi vegne: La dere forsone med Gud!

Det blir også tydelig hos Paulus i 2.Kor. 6,2 da proklamasjonens «nå» kan forklares som det eskatologiske «nå»: «For han sier: «Jeg bønnhørte deg i rette tid og hjalp deg på frelsens dag.» Se, nå er den rette tid, nå er frelsens dag!» Bultmann trekker inn at vi kan finne det samme i Johannesevangeliet. I Joh. 5,24-25 heter det:

Sannelig, sannelig, jeg sier dere: Den som hører mitt ord og tror på ham som har sendt meg, har evig liv og kommer ikke for dommen, men er gått over fra døden til livet. Sannelig, sannelig, jeg sier dere: Den time kommer, ja, den er nå, da de døde skal høre Guds Sønnns røst, og de som hører, skal leve.

Ifølge Bultmann er det tydelig at «ordet» Johannes skriver om her ikke er den historiske Jesu egne ord, men ordet som *proklamerer* Jesus – kerygmaet. Bultmann mener at både Paulus og Johannes klarer å gjøre tydelig forskjellen mellom den historiske Jesu forkynnelse og Kristus-kerygmaet. Kristus-kerygmaet er forkynnelsen av Jesus som Kristus, som den eskatologiske begivenhet. Kerygmaet krever tro på Jesus som er til stede i kerygmaet og som ikke bare lovet frelsen, slik den historiske Jesus lovet, men faktisk kom med den, skriver Bultmann.⁵¹

Derfor sier Bultmann at det å hevde at Jesus er oppstått i kerygmaet er riktig om man forutsetter at kerygmaet i seg selv er en eskatologisk begivenhet. Det uttrykker også det faktum at Jesus virkelig er til stede i kerygmaet, at det er *hans* ord som involverer tilhøreren i kerygmaet. Når man ser det slik, så er all spekulasjon rundt modusene av den oppståtte Jesus, alle narrative om den tomme graven og alle legendene rundt påsken, uansett element av historisk fakta eller så sanne som de kan være i deres symbolske form, av null betydning. Vi har allerede klargjort at Bultmann sier at den

⁵¹ Bultmann, *The primitive Christian kerygma and the historical Jesus*, 224-226.

sanne påsketro er troen på det forkynnte ord om den oppstandne. Bultmann utvider det til at *meningen* med påsketroen er å tro at Kristus er til stede i kerygmaet.⁵²

⁵² Bultmann, *The primitive Christian kerygma and the historical Jesus*, 224-226.

3.0 Alternative stemmer

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for sentrale teologiske poenger hos Nicholas Thomas Wright (1948 –) og Wolfhart Pannenberg (1928 – 2014). Wright er en av nåtidens ledende nytestamentlere og har fokusert mye på Jesu oppstandelse i sin undervisning og sitt forfatterskap. Wright er en betydelig stemme inn i debatten om Jesu oppstandelse og jeg synes det er interessant å se hans teologi opp mot Bultmanns fremstilling.

Pannenberg var også en velkjent teolog som døde bare for noen få år siden. Han var professor i systematisk teologi og har også kommet med betydningsfulle bidrag i debatten om Jesu oppstandelse. Disse to teologene blir viktige stemmer inn i drøftingen i oppgaven. Jeg vil derfor presentere sentrale punkter i deres teologi og da særlig deres syn på oppstandelsen.

3.1 Nicholas Thomas Wright

Nicholas Thomas Wright var biskop i Durham fra 2003 til 2010. Nå er han biskop emeritus og er professor i Det nye testamentet ved University of St. Andrews i Scotland.⁵³ Wright har gitt ut en lang rekke bøker og artikler og er en av nåtidens ledende nytestamentlere. Et av emnene Wright er svært opptatt av, er nettopp Jesu oppstandelse.

I 2003 gav Wright ut boken *The Resurrection of the Son of God* som nummer tre i serien «Christian Origins and the Question of God». Boken er på over 700 sider og det sentrale spørsmålet i boken er følgende: «Hva skjedde påskemorgen?» Et spørsmål som har blitt stilt utallige ganger før. Både i *The Resurrection of the Son of God* og *Surprised by Hope* (2008) bruker Wright mye tid og plass på å argumentere for hvordan de første kristne brukte begrepet «oppstandelse» og hva de trodde hadde skjedd påskemorgen.

Grunnleggende argumenterer Wright med at *noe* i hvert fall må ha skjedd. Det er mange ting vi ikke vet helt sikkert – historiene i evangeliene er ulike og spørsmål som «hvem var det som kom først til graven?», «hvor mange menn eller engler møtte de?», osv. melder seg. Ut fra dette mener Wright at konklusjonen i hvert fall ikke kan være at det

⁵³University of St. Andrews, s.v. «N. T. Wright» 22.04.2017. <https://www.st-andrews.ac.uk/divinity/rt/staff/ntw2/>

ikke har skjedd noe. Tvert imot betyr dette at noe stort har skjedd, noe som har gjort at de første vitnene har blitt forvirret nok til å fortelle ulike versjoner av historien.⁵⁴

Når Wright snakker om oppstandelses-begrepet i nytestamentlig tid, påpeker han at det aldri ble brukt som en måte å snakke om «sjelens vei videre». Det menes ikke noe slik som at kroppen ligger i graven, men sjelen vandrer videre. De første vitnene hadde måter å uttrykke slike tanker på, men begrepet oppstandelse var noe annet. Når de snakket om oppstandelsen, snakket de om en person som har vært død og som ikke er død lenger, en kroppslig oppstandelse. Hvis du tror på oppstandelsen, så tror du på at vedkommende faktisk har vært død, sier Wright, men ikke er død lenger.⁵⁵

At disiplene til Jesus fortsatte sin messias-bevegelse, at de fortsatte å være disipler av Jesus etter korsfestelsen, mener Wright er et argument for at oppstandelsen faktisk har skjedd. Hvorfor skulle de ellers fastholde Jesus som Messias? Man hadde egentlig to valg hvis den man trodde var Messias ble drept eller fengslet, og det var enten å gi opp hele bevegelsen og gå å leve et rolig liv, eller å finne seg en ny Messias å følge. De jødiske grupperingene som hadde fulgt Jesus fra Nasaret gjorde ingen av delene. De fortsatte bevegelsen og sa at Jesus som var blitt korsfestet var Messias, og at han var stått opp igjen fra de døde. Hvis de ikke virkelig trodde på at Jesus hadde stått opp fra de døde, ville de ikke fortsatt sin bevegelse, sier Wright.⁵⁶

Wright skriver at det ikke er noe problem for en historieforsker å konkludere med at (1) de første kristne trodde at Jesus hadde blitt legemlig oppreist, men at (2) de tok feil. Mange har tatt dette standpunktet opp igjennom teologihistorien. De som kommer til denne konklusjonen har i så fall en oppgave, mener Wright. Nemlig å ta stilling til *hvorfor* de første kristne trodde på Jesu legemlige oppstandelse. Å svare på dette, vil lede dem til å innse at det ikke er så lett å dra konklusjonen om at de tok feil likevel. Man kan ikke bevise Jesu oppstandelse helt og fullt, men man kan heller ikke avvise Jesu oppstandelse fullt og helt, sier Wright.⁵⁷

⁵⁴ Wright, *The Resurrection of the Son of God*, 1-10.

⁵⁵ Wright, «Why Does Jesus' Resurrection Matter?»

⁵⁶ Wright, «Why Does Jesus' Resurrection Matter?»

⁵⁷ Wright, *The Resurrection of the Son of God*, 1-10.

I arbeidet med *The Resurrection of the Son of God* har Wright blitt oppmerksom på at det finnes et nokså allment akseptert og dominant syn på Jesu oppstandelse for tiden. Dette går blant annet ut på at begrepet «oppstandelse» kunne bety en rekke ting i den jødiske konteksten og at Paulus og de første kristne *ikke* trodde på en legemlig oppstandelse, men på hans opphøyelse og forherligelse. Oppstandelsesfortellingene i evangeliene er senere tillegg, og møtene med den oppstandne Jesus må sees i samme form som Paulus' omvendelse, altså en religiøs opplevelse. Med andre ord innebærer denne «trenden» i synet på Jesu oppstandelse mange argumenter og teorier *mot* en legemlig oppstandelse og en historisk hendelse i tid og rom. Wright skriver at enhver som har vært borti temaet om Jesu oppstandelse, som har hørt noen vanlige påske-prekener eller gravferds-prekener de siste tiårene, vil kjenne igjen elementer for dette synet om en ikke-legemlig oppstandelse.

Wright mener derimot at det finnes gode, holdbare og sikre historiske argumenter mot dette synet og for en legemlig oppstandelse, og han bruker mye tid både i forelesningene og bøkene sine til å få frem dette. Han mener at den rådende oppfatningen nevnt ovenfor er en mistolkning av de første vitners, og de første kristnes, forståelseshorisont. Han fokuserer på å gi en annerledes, og i hans øyne mer riktig, fremstilling av den jødiske konteksten, Paulus og evangeliene. Alt dette gjør han for å argumentere for at den *eneste* mulige grunnen til hvorfor den første kristne kirke startet og tok den form som den gjorde, var fordi graven virkelig var tom og at folk faktisk møtte Jesus i live. En innrømmelse av dette vil være en utfordring av ens eget verdensbilde, men det er likevel den beste historiske forklaringen for alle disse fenomenene. Jesus ble legemlig reist opp fra de døde.⁵⁸

Jesu legemlige oppstandelse er altså et viktig tema for Wright. Han stiller spørsmål ved om Jesus egentlig har overvunnet døden om han ikke stod opp legemlig? Wright mener at det ikke går an, og at Jesu oppstandelse *må* være legemlig om døden i sannhet skal være overvunnet. Om oppstandelsen er sjelelig eller åndelig slik det har blitt foreslått en rekke ganger, så har døden vunnet over kroppen. Han mener at dette gjelder både om Jesu oppstandelse og vår fremtidige oppstandelse til det evige liv.⁵⁹

⁵⁸ Wright, *The Resurrection of the Son of God*, 1-10.

⁵⁹ Wright, *Surprised by hope*, 1-30.

Jesu oppstandelse passer ikke inn i vårt verdensbilde, sier Wright, men den passet heller ikke inn i verdensbildet til de første kristne – verken jødene eller hedningene. De var også kjent med, slik som vi er, at når folk døde, så forble de døde. Ingen forventet noe slikt som en oppstandelse på den tiden heller, så å argumentere med at deres verdensbilde kunne omfavne en slik hendelse på en annen måte enn vi kan, mener Wright er misvisende.⁶⁰

Wright omtaler Bultmann syn på Jesu oppstandelse og sier at Bultmann hevder at oppstandelses-språket er brukt til å betegne de første disiplers tro på korset som en guddommelig handling til frelse. I Wrights øyne fikk Bultmann påsken til å handle om tilblivelsen av den kristne tro og ikke om Jesu oppstandelse.⁶¹ Dette er ikke Wright så begeistret for og mener det er å flytte fokuset i feil retning. Grunnen til at vi kan tro på oppstandelsen er fordi disiplene fortalte det, sier Wright. Men det betyr ikke at det er deres tro vi tror på – vi tror på oppstandelsen.⁶²

Wright trekker inn en belgisk teolog fra 1900-tallet, Edward Schillebeeckx. Han tar Bultmanns tolkningen enda lenger og mener at disiplene var tynget av en sterk skyldfølelse for å ha stukket av og skuffet Jesus, men at de på påskemorgen opplevde en vidunderlig *følelse* av tilgivelse fra Gud og det fortsatte nærværet av Jesus. Denne opplevelsen ble starten på den karakteristiske kristne opplevelsen av å kjenne Guds tilgivelse og Jesu nærvær. Wright mener at verken Bultmann eller Schillebeeckx kan forklare ut fra bibeltekstene hvordan kristendommen slik vi kjenner den i dag har vokst frem.⁶³

3.2 Wolfhart Pannenberg

Wolfhart Pannenberg ble født i 1928 i Stettin ved Oder, i den nordøstlige delen av Tyskland som nå tilhører Polen.⁶⁴ Han studerte både filosofi og teologi i Berlin i 1947, men ble så fascinert av teologien og kristendommen at han bestemte seg for å legge

⁶⁰ Wright, «Why Does Jesus' Resurrection Matter?»

⁶¹ Wright, *Christian Origins and the Resurrection of Jesus: The Resurrection of Jesus as a Historical Problem*

⁶² Wright, «Why Does Jesus' Resurrection Matter?»

⁶³ Wright, *Christian Origins and the Resurrection of Jesus: The Resurrection of Jesus as a Historical Problem*

⁶⁴ Rise, «Wolfhart Pannenberg», 186-198.

teologien til grunn for sin akademiske karriere. Han ble ordinert til prest i 1955 og fikk sin første stilling som professor i systematisk teologi ved det teologiske seminaret i Wuppertal i 1958. Etter dette var han innom og underviste ved Universitetet i Mainz noen år før han ble kalt til det nystartede teologiske fakultetet Ludwig-Maximilians-Universität München i 1968. Der ble han til han gikk av i 1994. Pannenberg døde 5. september 2014.⁶⁵

Det Pannenberg muligens er blitt mest kjent for, er hans fokus på Guds åpenbaring i historien. Han var, som mange andre, fascinert av Karl Barth, men det ble et tydelig skille mellom dem i åpenbaringsspørsmålet. Der Barth så åpenbaringen i proklamasjonen av Ordet, endret Pannenberg tyngdepunktet til åpenbaringen i *historien*.⁶⁶ Pannenberg mente at det er historien som åpenbarer hvem Gud er, og all kunnskap vi har om Gud er bare tilgjengelig gjennom historien. Han ønsket å utvikle en teologi som var forankret i kunnskap man får gjennom erfaringen av åpenbaringen i historien.

For bibeltekstene innebærer dette at om man ønsker å finne en enhet i det bibelske budskapet, må det utvinnes med basis i hva vi kan vite om historien bak tekstene. Tekstene alene kan ikke avsløre dette for oss, mente Pannenberg. Historisk-kritisk forskning gjorde det tydelig at Bibelen ikke lenger kunne sees på som en enhetlig størrelse og noe som var hevet over historisk kritikk. Samtidig understreker Pannenberg viktigheten av ikke å gjøre som den liberale teologien gjorde ved å skille mellom den historiske Jesus og urkristendommens budskap. Pannenberg vender seg *mot* alle forsøk på å lage et skarpt skille mellom faktum og betydning, mellom historie og kerygma, eller mellom Jesu historie på den ene siden og det mangfoldige vitnesbyrdet om ham på den andre siden. Det er historien som binder sammen vår tid og Bibelens tid, og det er gjennom å utarbeide et enhetlig og sammenhengende utkast til hvordan det hele hører sammen, at man kan utrykke hva Bibelens tekster betyr i vår tid.⁶⁷

Pannenberg mener ikke at troen kun avhenger av *rapporten* om den oppstandne Jesus. Det er ikke hvem som helst som har stått opp igjen, men det er den korsfestede Jesus.

⁶⁵ Henriksen, «Gud i historien», 86-98.

⁶⁶ Rise, «Wolfhart Pannenberg», 186-198.

⁶⁷ Henriksen, «Gud i historien», 86-98.

Påsketroen er for alltid linket til historien om Jesus fra Nasaret, noe som er viktig for Pannenberg å konstatere. Han skriver at Jesu oppstandelse er grunnlaget for kristen tro, men ikke som en isolert hendelse, men i sin henvisning tilbake til hans liv og forkynnelse og hans død på korset. Jesu oppstandelse er bekræftelse på hans guddommelighet og at han er Guds Sønn. I lys av Jesu oppstandelse, ser man at allerede når han levde, handlet han med Faderens autoritet. Pannenberg sier at oppstandelsen har en tilbakevirkende kraft i den forstand at det ikke er slik at Jesus ved oppstandelsen *blir* Guds Sønn. Den er en bekræftelse på at han *er* Guds Sønn. Oppstandelsen bekræftet ikke bare hans budskap og arbeid, men Jesus selv.⁶⁸

Hvis det er slik at Gud har åpenbart seg gjennom Jesus, så har Gud også manifestert noe av seg selv i alle menneskelivets erfaringer, mener Pannenberg. Ved å drøfte temaer som identitetsdannelse, selvbevissthet, synd, skyld, ansvar, fantasi, fornuft og språk vil Pannenberg vise at det religiøse er implisert i hele menneskets livsvirkelighet. Troen er ikke noe man kan adskille fra sine erfaringer som menneske.⁶⁹ Dette henger sammen med et sentralt ordpar hos Pannenberg; tro og fornuft. Dersom kristen tro har et universelt sikte og skal kunne være gjeldende for alle mennesker, kan den ikke være forankret i noe som ikke alle kan ta del i. Dermed ser Pannenberg ingen motsetning mellom tro og fornuft. Dette poenget utfoldes ved å peke på universalhistorien som stedet vi møter Gud, og at vi alle lever i en felles historie i en felles verden som gjør at ingen har privilegert tilgang til kunnskap om Gud. Et sentralt poeng i Panneborgs tenkning er at fornuften er forankret i *historien*, slik som alt annet. Blant grekerne ble sannhet oppfattet som det som var bestandig og pålitelig, mens for isrealittene var sannhetsforståelsen eskatologisk, noe som skulle vise seg sant i fremtiden. Å erkjenne sannheten er ikke å erkjenne en nærværende størrelse, men å ha tillit til noe som vil vise seg som pålitelig en gang i fremtiden. Dette er noe av bakgrunnen for Panneborgs forståelse av forholdet mellom tro og fornuft.

Hvis det pålitelige og sanne kommer for en dag en gang i fremtiden, vil det ha konsekvenser for forståelsen av fornuften og for dens rolle som sannhetsformidler. Forstår man fornuften historisk, innebærer det at vi ikke kan uttale oss endegyldig om

⁶⁸ Pannenberg, *Systematic theology*, Vol 2, 343-370.

⁶⁹ Rise, «Wolfhart Pannenberg», 186-198.

realiteten i Guds virkelighet, og at vi ikke kan påstå å sitte med den hele og fulle sannheten. Med dette tar Pannenberg på alvor både endeligheten i menneskenes fornuft og Guds virksomhet i historien. Universalhistorien som en teologisk forutsetning binder sammen tro og fornuft, fortid og fremtid, det foreløpige og det endegyldige. For Pannenberg er forskjellen mellom tro og fornuft primært at troen uttrykkelig er rettet mot en eskatologisk fremtid og fullendelse. Fornuften foregriper også denne fremtiden og har den i ryggen, men er samtidig i hovedsak knyttet til de nærværende ting og til forståelsen av dem. Dermed kan fornuften fort glemme sin eskatologiske basis, og da er det troens oppgave å minne fornuften om dette. Totalforståelsen av virkeligheten har sin foregripelse i Jesu oppstandelse. Dermed blir troen et kriterium for fornuftens fornuftighet.⁷⁰

Jesu oppstandelse er altså hos Pannenberg en eskatologisk begivenhet, som foregriper det fremtidige. Men det er ikke bare som en eskatologisk begivenhet han studerer den, men også historisk. Han studerer bibeltekstene og skriver at det finnes to forskjellige tradisjoner angående påsken; 1) Fokus på Jesu opptredener etter oppstandelsen 2) Fokus på den tomme graven. Pannenberg sier at hos de eldste kildene er disse to tradisjonene separate og står ikke sammen. Paulus rapporterer kun om opptredener av den oppstandne, mens Markus rapporterer kun om den tomme graven. De øvrige evangeliene vitner om begge deler, men disse kan ha blitt påvirket av begge tradisjoner. Pannenberg mener at de to tradisjonene synes å ha startet hver for seg. Han legger frem en rekke argumenter for hvorfor han mener det, men de ulike argumentene har vi dessverre ikke tid til å gå inn på her. Det interessante for oss, er at Pannenberg mener at hvis det er tilfelle at de to tradisjonene har vokst frem uavhengig av hverandre, betyr det ikke at den ene er riktig og den andre feil. Heller ikke at dette svekker troverdigheten til Jesu oppstandelse. Derimot betyr dette at påstanden om Jesu oppstandelse er historisk sannsynlig.

Men hva lå i påstanden om Jesu oppstandelse? Hos de første kristne var ikke oppstandelse fra de døde bare et tilfeldig mirakel, skriver Pannenberg. De eldste bibelske bevisene for et spesifikk oppstandeshåp nevner oppstandelse og oppvåkning parallelt. I talen om en fremtidig oppstandelse eller oppvåkning brukes dette metaforisk

⁷⁰ Henriksen, «Gud i historien», 86-98.

om hva som skal skje en gang. Også Paulus skriver på denne måten i 1 Tess. 4:13ff om «de som er sovnet inn» i konteksten om den fremtidige oppstandelsen. Pannenberg mener at de første kristne ikke så på oppstandelsen som en kroppslig oppstandelse der man blir reist opp og går rundt i sin vanlig kropp igjen. Han henviser til det Paulus skriver i 1. Kor 15:35-56 om en «åndelig kropp». Det Paulus egentlig skriver om her, er vår fremtidige oppstandelse, men Pannenberg mener at Paulus alltid så Jesu oppstandelse og den fremtidige oppstandelse som en viktig parallell. Derfor mener Pannenberg at dette er et sterkt argument for at Paulus ikke så på Jesu oppstandelse som en legemlig oppstandelse.⁷¹

Et annet sentralt punkt i Pannenbergs teologi er hans refleksjoner om Treenigheten. Han mener at Jesu oppstandelse begrunner at Treenigheten på foregripende vis bærer fullendelsen i seg. Jesu oppstandelse muliggjør forestillingen om at den evige, uendelige Gud omslutter tiden og gjør den til sin egen. Vårt liv her og nå, i eskatologisk fellesskap med Kristus, er en manifestasjon av og en blivende prosess frem mot det innhold som blir åpenbart ved tidens slutt, ved fullendelsen. Gud virkeliggjør seg selv når han fullbyrder sin identitet som Gud *i verden*. Det skjer når han drar skapningen inn i sitt eget trinitariske liv, altså når Ordet blir kjød. Guds identitet kommer til syne i verden når Gud ved sine egenskaper gjør verden til sin egen. Oppstandelsen demonstrerte Guds liv og virkelighet. For gjennom verdens hendelser står Guds guddommelighet på spill. Pannenberg gir Jesu oppstandelse en avgjørende, frelseshistorisk prioritet. Den alene overvinner livets trussel, døden, som nettopp også hemmer menneskets naturlige vekst og modning. Den oppstandne Kristus seirer gjennom døden, og kun ved å bli ett med Jesus i døden kan den kristne få del i det liv som seirer over dødens krefter. Oppstandelsen får både teologisk og historisk prioritet.

⁷¹ Pannenberg, *Jesus – God and Man*, 66-106.

4.0 Drøfting

4.1 Hvor viktig er det å argumentere vitenskapelig og historisk?

Dette var et av spørsmålene jeg stilte innledningsvis i oppgaven. Kanskje kan det virke nesten *for* åpenlyst hva Bultmann ville svart? Hans manglende interesse av å liste opp argumenter for Jesu oppstandelse synes kanskje innlysende. Samtidig fremstår Bultmann fascinerende for meg når jeg stiller dette spørsmålet til hans teologi.

På den ene siden er Bultmann en historieforsker, og hele hans avmytologiseringsprogram går ut på å studere Det nye testamentet historisk for å finne frem til hva i fortellingene som er mytologisert. Han skriver også at historieforskning er en viktig del av den teologiske dannelsen. Jeg finner dette interessant fordi jeg ved å gå litt dypere inn i hva han driver med i sin historieforskning og avmytologisering, kan se at han ikke driver historisk-kritisk forskning helt på samme måte som jeg er lært opp til i min studietid. Eller mer presist sagt; ikke med samme mål for øye. For meg har den historisk-kritiske forskningen hatt som primærfokus å forstå kulturen og verdensbildet de hadde i nytestamentlig tid for å kunne si noe om hvorfor de ulike tingene skjedde og hva de betydde for dem den gang. Og i det ligger det for meg en nysgjerrighet i hvor mye av dette som viser meg at ting faktisk har skjedd. Mitt grunnlag for å drive historisk-kritisk forskning er å kunne finne argumenter for at Det nye testamentet forteller historier som faktisk har skjedd. Og at det å kjenne datidens kultur kan hjelpe oss til å forstå hvorfor historiene er pålitelige selv om de kunne ha sett annerledes ut om vi skulle fortalt dem i dag. Bultmanns primære mål i avmytologiseringen er ikke helt det samme, slik jeg ser det. Han ønsker å finne frem til kerygmaet som er uavhengig av verdensbildet, han vil ikke finne noen bevis for historiene. Mens jeg forsøker å finne meningen i *samarbeid* med kulturen, prøver Bultmann å finne meningen *på tross av* kulturen.

Bultmann var altså en historieforsker og drev med historisk-kritisk forskning, men på den andre siden er han tydelig på at å skulle spekulere i, og argumentere for at oppstandelsen har skjedd med å føre vitenskapelige og historiske *bevis* eller argumenter, ikke fører til noe. Å bruke tid på å argumentere for at historiene om Jesu oppstandelse er pålitelige vil ikke gjøre troen noe sterkere, mener han. Han holder opp

at troen krever ingen bevis, og at vitenskapen eller historien ikke kan bli et fundament for trosvissnet. Da blir det viten, ikke tro.

Det er noe fint med denne tanken, og jeg har sansen for at man kan innrømme at Gud er større enn vår kunnskap og viten, og at man må tro på tross av og ikke på grunn av. Samtidig er jeg litt skeptisk fordi jeg opplever at Bultmann spenner beina under mye av apoloetikken og dens vesen ved å si at man ikke skal argumentere for oppstandelsens faktum. «Der er ingen forskjell på sikkerhet som er bygget på gode gjerninger og sikkerhet bygget på objektiverende viten.»⁷², skriver Bultmann når han sammenligner avmytologiseringen med Paulus' og Luthers lære om rettferdigjørelsen ved troen alene. Selv om jeg tror jeg forstår hva Bultmann mener, er det å sammenligne disse to tingene å dra det for langt, mener jeg. En tro basert på at vi ved våre handlinger kan bli rettferdiggjort er ikke det samme som en tro som søker støtte for sin eksistens.

Som vi har sett, er både Wright og Pannenberg av en annen oppfatning enn Bultmann. Wright bruker mye tid på å legge frem argumenter for Det nye testamentets, og særlig Jesu oppstandelse, historiske legitimitet. Han sier også at selv om man ikke kan bevise Jesu oppstandelse fullt og helt, så kan man heller ikke bevise at det *ikke* er sant. For Wright er ikke poenget å gi en sikkerhet for troen ved å argumentere apologetisk. Troen vil alltid innebære en viss risiko, og der er han og Bultmann i bunn og grunn enige. Poenget til Wright synes heller å være at apoloetikken kan gi næring til troen og på motsatt side bryte ned noe av tvilen og besvare noen av spørsmålene folk sitter med. Samtidig er Wright så opptatt av dette og argumenterer så massivt og grundig at han kan bikke over til å drive en «sannsynliggjøring» av troen. Det kan bli så viktig å argumentere at man skal *overbevise* folk om å tro.

Pannenberg mener ikke at man skal unngå å argumentere historisk og vitenskapelig for Jesu oppstandelse, men angriper det noe annerledes enn Wright. I sin historiske forskning peker Pannenberg på at det ser ut som det har vokst frem to ulike tradisjoner angående påsken; 1) Fokus på Jesu opptredener etter oppstandelsen 2) Fokus på den tomme graven. Disse to tradisjonene vokste frem hver for seg, mener Pannenberg, og argumenterer for at dette gjør Jesu oppstandelse historisk sannsynlig.

⁷² Bultmann, *Mytologi og bibelforståelse*, 132.

Historien er et viktig stikkord for Pannenberg. Han sier at historien er stedet hvor Gud åpenbarer seg. All vår kunnskap om Gud er bare tilgjengelig for oss gjennom historien. Bibelens beretninger om Jesu liv og virke blir derfor viktige for oss som en del av Guds åpenbaring. Man kan ikke skille mellom historie og kerygma, mellom Jesu historie på den ene siden og det mangfoldige vitnesbyrdet *om* ham på den andre siden, sier Pannenberg. Dette blir en direkte kontrast til hva Bultmann gjør. Bultmann sier at den historiske Jesus som person er ikke interessant for oss. Det er ikke i Jesu liv vi finner Guds åpenbaring, men i det budskap han forkynte. Gjennom boken *Jesus* viser Bultmann dette tydelig ved å konsekvent fokusere på Jesu forkynnelse og ikke hvordan Jesus var som person. Å avskrive den historiske Jesus som en innsikt i Guds åpenbaring og handling blir feil, sier Pannenberg på sin side. Å argumentere vitenskapelig og historisk for Jesu oppstandelse er en del av å forstå litt mer av Gud.

Bultmann, Wright og Pannenberg legger alle tre vekt på ulike ting, og kan kritisere hverandre for manglende fokus på enkelte ting eller for mye fokus på andre ting. Det som blir tydelig her, er at Bultmann synes det å argumentere for Jesu oppstandelse sannsynlig ikke har noe for seg. Wright mener det stikk motsatte, og skriver dermed grundige argumenttrekker for oppstandelsen. Pannenberg argumenterer for oppstandelsens sannsynlighet, men understreker på en annen måte enn Wright at den historiske Jesus er en viktig *åpenbaring* av Gud.

4.1.1 Kan Bultmann bli ekskluderende?

Bultmann var en belest mann som hadde jobbet lenge og mye med bibeltekster, historisk forskning og teologi for øvrig. Han hadde en innsikt og kunnskap som den vanlige mannen i gata ikke har. Derfor stiller jeg dette spørsmålet, om Bultmann kan bli ekskluderende? Min inngang til dette er at Bultmann ikke helt tar på alvor alle spørsmålene og tvilen folk har overfor Det nye testamentet som helhet, og spesielt Jesu oppstandelse. Jeg tror ikke Bultmann mente å være ekskluderende, tvert imot tror jeg at han i aller høyeste grad prøvde å inkludere alle til å kunne ta del i troen på Jesus Kristus.

Problemet til Bultmann blir likevel at når han sier at du ikke skal henge deg opp ting som kan støtte opp under troen, så opplever jeg at han på et vis glemmer all den kunnskapen han selv sitter med. Han sitter blant annet med kunnskap om datidens

kultur og det greske grunnspråket det er skrevet på. Han uttaler at historieforskning er en nødvendighet for den teologiske dannelsen, så han mener jo ikke at man ikke skal forske på den historiske Jesus og den nytestamentlige kulturen. Det han sier, er at den historiske forskningen alltid har en usikkerhet i seg, og at den aldri kan bli fundament for trosvissnet. Der er jeg enig med Bultmann, og det er nok også både Pannenberg og Wright, slik jeg leser dem.

Bultmanns løsning blir at man ikke skal bruke tid på å fremme de historiske og vitenskapelige argumentene som kan støtte opp om troen man har. Her mener jeg han tar feil. Bultmann skriver om det moderne menneskets vitenskapelige verdensbilde og hvordan det moderne mennesket søker å bevise alt. Å kunne tale imot denne trangen til å bevise alt ved å si at troen ikke krever bevis, og at historisk viten aldri kan gi en sikker trosvissnet, tror jeg kan ha en hensikt. Det jeg likevel savner hos Bultmann er balanse. Om et menneske kommer til deg med mange spørsmål og tvil, og lurert på om de skal tro på fortellingen om Jesus og hans oppstandelse, hva skal du da svare? Skal du legge frem argumenter og «bevis» som kan tilfredsstille noen av spørsmålene? Eller skal du svare at troen krever ingen bevis?

Jeg mener at det ene ikke utelukker det andre. Det vil si at man kan holde fast på at troen har en viss risiko og at Gud og Hans handlinger aldri kan bevises helt og fullt som sant. Samtidig kan man besvare noen spørsmål, og kanskje avvise noen rykter eller tankemønstre, med vitenskapelige og historiske argumenter. På den måten kan man hjelpe til med å sortere bort noen spørsmål man ikke trenger å gå å streve med. Om et menneske med mange spørsmål og en opplevelse av å ha mye tvil blir møtt med «du må bare tro», er jeg redd personen vil oppleve ikke å bli tatt på alvor. Å ikke bli møtt på spørsmål om sin tro kan for noe være en dramatisk opplevelse. Om man opplever tvile og spørsmålene som en troskrise, men blir møtt med denne holdningen, kan det i verste fall føre til en reaksjon der vedkommende ender med å ta avstand fra Gud og fra troen. Dersom det kan bli utfallet av Bultmanns teologi, tenker jeg at den står i fare for å bli ekskluderende og kun passer for dem som allerede har mange svar og har studert mye. Det er ikke sikkert at Bultmann hadde møtt en person i troskrise eller en person med mange spørsmål slik jeg beskriver ovenfor. Jeg tror ikke nødvendigvis han ville vært så avvisende, men jeg ser dette som en fare ved Bultmanns teologi. Argumentasjonen min

på dette punktet innebærer en sjelesørgerisk undertone, men jeg mener at det er en dimensjon som også bør høre hjemme i dette spørsmålet, og i teologi forøvrig.

Her mener jeg at både Wright og Pannenberg muligens har en innfallsvinkel som treffer det moderne og det postmoderne mennesket bedre. De har forskjellige måter å argumentere på og tar tak i ulike ting, men jeg opplever at begge tar på alvor at det er mange spørsmål som *kan* besvares rundt historisiteten til Jesu oppstandelse. Wright og Pannenberg er imidlertid enige med Bultmann i at det til syvende og sist handler om å *tro*, men det betyr ikke det at vi ikke kan se på hvilke ting som kan støtte opp om denne troen.

4.1.2 Det moderne vs. det postmoderne mennesket

Jeg var nettopp så vidt innom det moderne og det postmoderne mennesket og vil nå se nærmere på hva som ligger i det. Bultmann mener at det nytestamentlige verdensbildet gjør at de oppfattet og forstod ting annerledes på Jesu tid enn nå. Som jeg har vært inne på, fører dette til at det er ganske mye i Det nye testamentet det moderne mennesket ikke kan forholde seg til, ifølge Bultmann. Han ramser opp en rekke ting man ikke «tror på» eller kan «forholde seg til» lenger, for eksempel Jesu undre. Jeg mener at Bultmanns uttalelser er for bastante og generelle. Her blir det nok tydelig at jeg er et postmoderne menneske, og ikke et moderne menneske slik som Bultmann. Åndeligheten har kanskje en større plass i dagens samfunn enn det hadde på Bultmanns tid og det postmoderne mennesket har ikke nødvendigvis en like ensidig og kategorisk måte å forholde seg til verden og Gud på. Bultmann har et større behov for å skille mellom tro og viten enn det jeg har, og som jeg tror det postmoderne mennesket generelt har.

Bultmann er også opptatt av at om man skal tale om Gud som handlende, så må man tale om Gud som handlende *i* hendelser. Han skriver at det mytologiske beskriver Guds handlinger som begivenheter med andre verdslige hendelser som en naturlig makt, men at dette ikke er en sakssvarende måte å tale om Gud som handlende på.⁷³ Jeg stiller meg spørrende til Bultmann på dette punktet fordi jeg ikke ser det som vanskelig å kombinere mitt verdensbilde og tenkemåte med at Gud kan handle direkte i vår verden,

⁷³ Bultmann, *Mytologi og bibelforståelse*, 112-113.

på lik linje med verdslige hendelser. Eller kanskje mer presist: Gud kan handle i verden *overordnet* andre verdslige hendelser. Gud er ikke underlagt naturlovene, og at Guds handlinger ikke alltid passer inn i det vi forstår og kjenner til, ser jeg ikke som et problem. Kanskje heller som trosstyrkende, fordi Gud ikke er like begrenset som oss mennesker og han er heller ikke like begrenset som verden vi lever i.

Bultmann er opptatt av å poengtere at Guds handling er i det skjulte og at det er kun troens øyne som kan se det. Da spør jeg: Er Guds handling kun i det skjulte? Åpenbarer ikke Gud seg selv mer åpenlyst enn det? At det eskatologiske alltid vil være i det skjulte og kun synlig for troens øyne, er jeg enig med Bultmann i. Men jeg tror ikke det er kun det eskatologiske som viser oss noe om Gud og hvordan Gud handler. Jeg mener at det ikke er å tale mytologisk selv om man ser Guds handling i en synlig handling, som for eksempel en helbredelse fra sykdom. Det strider ikke imot vitenskapen, men utfyller den, vil jeg si. Gud som har skapt verden og alt som er i den, kan da vel handle direkte i verden akkurat som han vil?

Selv om et postmoderne menneske ikke tilskriver enkelte av undrene vi hører om i Det nye testamentet å være demonutdrivelser, slik de ofte gjorde i nytestamentlig tid, så er ikke helbredelsene mindre av den grunn. Kanskje kunne vi forklart noen av undrene til Jesus med naturlige årsaker i dag, men jeg har vanskelig for å tro at vi kunne forklart alle undrene. I tillegg tenker jeg at Gud kan tilpasse sine handlinger og hvordan han åpenbarer seg til tiden og samfunnet. Om noen av helbredelsene for eksempel kan forklares medisinsk, så var det ikke en kunnskap menneskene på den tiden hadde. Eller om Jesu spasertur på vannet kunne blitt forklart med en eller annen vitenskapelig formel eller manipulasjonsteori, så er det utenfor det nytestamentlige menneskes forståelse og kunnskap. Gud hadde derimot denne kunnskapen. Gud ser alt, også det vi ikke ser og vet. Han har hele bildet i sitt blikk, ikke bare det *vi* vet om verden, oss selv og Gud. Det moderne mennesket som Bultmann beskriver, søker å forklare alt og få alt til å passe inn i sin forståelse av verden og naturlovene. Jeg observerer en noe mer skjematisk og bastant holdning hos Bultmann enn jeg ser i det postmoderne mennesket, og slik jeg er og tenker selv.

Det er interessant at bare 70 år etter Bultmann skrev sin teologi, og 41 år etter hans død, så har mange et litt annerledes verdensbilde enn han hadde. Et verdensbilde som gjør at noe av hans teologi ikke gir like mye mening som det kanskje gjorde for hans omverden. Og akkurat det er et paradoks ettersom Bultmanns store mål var å finne kjernen i troen som er uavhengig av verdensbilder. Spørsmålet er om det i det hele tatt er mulig å finne noe slikt? Jeg tror ikke det. I hvert fall må formuleringene hele tiden oppdateres fordi våre assosiasjoner og vårt språk forandrer seg med tiden. Teologiens språk må alltid være kritisk til seg selv. Denne refleksjonen mener jeg at Bultmann ikke har tatt ordentlig tak i.

4.2 Er det viktig å tro at Jesu oppstandelse har skjedd?

Det kan være vanskelig å si hva Bultmann ville svart på dette spørsmålet fordi han ikke formulerte det tydelig selv. Det betyr derimot ikke at vi ikke kan finne noen svar på det i hans teologi.

Bultmanns fokus er, som vi har sett, primært på de første disiplers tro og ikke direkte på hendelsen i seg selv. Og der Bultmann fokuserer på disiplenes tro, fokuserer Wright på *hva* de tror på – nemlig oppstandelsen. Wright kritiserer Bultmann for dette fokuset, og jeg mener at han har et poeng. Selvfølgelig er det slik at vi kan tro på grunn av de første disiplenes tro, slik Bultmann også poengterer. Hadde ikke de første disiplene fortalt sine opplevelser og historier, hadde vi ikke visst noe om det nå. Det betyr likevel ikke at det er deres *tro* vi tror på, for grunnleggende er det Jesu oppstandelse vi tror på. Det var jo det disiplene trodde på. Eller hva er det egentlig Bultmann mener? Og holder det mål? Jeg skal nå se på noen sentrale spørsmål som kan belyse dette.

4.2.1 Avviser Bultmann oppstandelsen som historisk?

Å argumentere for de første disiplers tro som sann, er ikke verdt å bruke tid på, mener Bultmann. Det er ikke vits å prøve å bevise sannsynligheten for oppstandelsens historiske sannhet. Det er ikke den historiske oppstandelsen som sådan som betyr noe for oss, sier han, men den eskatologiske dimensjonen. Men betyr det at Bultmann avviser at Jesu oppstandelse er en historisk hendelse?

Kritikere har sagt at å gi historisiteten til oppstandelsen så lite fokus som Bultmann gjør, er å ta den «letteste utveien». Eller at det bunner i en frykt for å finne ut at det ikke kan ha skjedd, at troen ikke er sann. Det mener jeg ikke er en rettmessig kritikk av Bultmann. I sin samtid med det moderne mennesket som søker å bevise alt i en vitenskapelig tid, er det ikke den «letteste utveien» å nettopp dysse ned samtidens store interesse og prosjekt. Det handler heller ikke om at Bultmann er redd for ikke å finne nok beviser eller at han skal oppleve at troen blir motbevist. Slike påstander mener jeg vitner om at man ikke har prøvd å forstå Bultmann riktig, i hvert fall ikke prøvd å forstå ham i beste mening. Man bør prøve å ta Bultmann på alvor og yte ham rettferdighet i tolkningen, samtidig som man kan stille seg kritisk til noe av det. Det er det jeg forsøker å gjøre her.

Andre kritikere har avfeid hele Bultmanns teologi fordi de mener at han sier at Jesus er oppstått i kerygmaet, og at det er en motsetning til det historiske. Selv tok ikke Bultmann denne kritikken så tungt, men sa seg faktisk enig, med forbehold om at det ble forstått riktig. Om man skal følge Bultmanns tanke, handler dette ikke om å avvise at Jesu oppstandelse er en historisk begivenhet som skjedde med Jesus for over to tusen år siden. Det handler om at det er i kerygmaet, i det forkynte ord, at vi kan *møte* den oppstandne Jesus. Når man forstår kerygmaet som en eskatologisk begivenhet, så kan man med trygghet si at Jesus er oppstått i kerygmaet. Ja, vi kan faktisk si at i det forkynte ordet står Jesus opp for oss på nytt.

Faktisk sier Bultmann at oppstandelsen *er* historisk. For det første er oppstandelsen historisk fordi frelseshendelsen, korset og oppstandelsen, blir virkeliggjort i historien gjennom det forkynte ord, kerygmaet. Bultmann legger vekt på den eskatologiske dimensjonen i oppstandelsen fordi det er i denne dimensjonen oppstandelsen blir historisk. Han skriver at korset er i sin historiske betydning dommen over verden. Korset og oppstandelsen er ikke to adskilte hendelser, men den ene frelseshendelsen. Den har skapt en ny historisk situasjon, fordi dommen over verden frigjør mennesket. Dermed er oppstandelsen historisk, men i en litt annen betydning enn mange normalt omtaler den, for eksempel Wright. For det andre er frelseshendelsens paradoks nettopp at Jesus, Guds eskatologiske sendebud, samtidig er et konkret historisk menneske. I dette utsagnet ligger det ikke en bekreftelse på at Jesu oppstandelse er historisk på lik

linje med at man kan si at Jesus har levd, men det ligger en bekreftelse på at Jesus var et historisk menneske.

Men om Jesu oppstandelse er en historisk hendelse, betyr det at Jesus stod *legemlig* opp? Bultmann avviser verken at Jesu oppstandelse er historisk eller at den er legemlig. En legemlig oppstandelse er likevel noe som det moderne mennesket ikke kan forholde seg til, mener Bultmann, fordi det ikke passer med naturlovene og alt man kjenner til. Derfor kan det bli mer forvirrende enn klokt å grave i det. Wright er derimot opptatt av å argumentere for at oppstandelsen *var* legemlig. Han mener at om ikke Jesus har stått legemlig opp fra døden, så er ikke døden i sannhet overvunnet. Jeg har allerede nevnt at Wright er kritisk til Bultmanns manglende fokus på selve oppstandelsen som hendelse. Wright drar også inn teologen Schillebeeckx som tok Bultmanns tolkning enda lenger. Schillebeeckx sier at disiplene var så tynget av skyldfølelse overfor Jesus, at de påskemorgen opplevde en *følelse* av tilgivelse fra Gud, og et fortsatt nærvær av Jesus. Jeg tror at selv om Bultmann ikke tok til ordet for en historisk og en legemlig oppstandelse, ville han nok tatt avstand fra å si det samme som Schillebeeckx. Poenget til Bultmann er aldri å avvise den historiske oppstandelsen, han gir det bare lite fokus fordi det ikke er det viktigste for oss i dag.

I motsetning til Wright mener Pannenberg at de første kristne ikke så på oppstandelsen som en kroppslig oppstandelse der man blir reist opp og går rundt i sin vanlige kropp igjen. Han henviser til det Paulus skriver i 1. Kor 15:35-56 om vår fremtidige oppstandelse, om en «åndelig kropp». Selv om det Paulus omtaler her er vår fremtidige oppstandelse og ikke Jesu oppstandelse, mener Pannenberg at Paulus så alltid Jesu oppstandelse og den fremtidige oppstandelse som viktige paralleller. Derfor er dette et sterkt argument for at Paulus ikke så på Jesu oppstandelse som en legemlig oppstandelse. Men om man skulle følge Pannenbergs tanke, at Paulus ikke så på Jesu oppstandelse som en legemlig oppstandelse, betyr det at det ikke kan ha vært det? Paulus er av de eldste kildene, men han var ikke en av øyenvitnene ved den tomme graven eller av dem som møtte Jesus etter hans oppstandelse. Paulus' møte med Jesus på vei til Damaskus mener jeg må sees på som et annet type møte med den oppstandne enn de vi hører om i evangeliene. Jeg savner en refleksjon rundt dette hos Pannenberg.

Jeg mener at både overfor Pannenberg og Wright, står Bultmann svakt i dette spørsmålet fordi han unngår å møte argumentasjonen. Bultmann mener en legemlig oppstandelse ikke er nødvendig for troen, Wright mener det motsatte. Jeg er ikke helt enig med Bultmann i hans avstand fra den historiske hendelsen, og mener at oppstandelsen må ha vært legemlig. Beretningene forteller om dette, og skal vi tro på disiplenes tro, så er det nettopp dette vi tror på. Samtidig mener jeg det er viktig å påpeke at den kroppen Jesus viser seg med etter oppstandelsen er tydelig i en annen tilstand enn før han døde. Han dukker opp innenfor stengte dører og folk kjenner ham ikke igjen. Samtidig spiser og drikker han sammen med folk, og beretningene om møtene med den oppstandne og om den tomme graven vitner om at det kroppslige er av betydning.

Oppsummert blir svaret at Bultmann aldri avviser Jesu oppstandelse som en historisk hendelse, og heller ikke en legemlig oppstandelse. Faktisk sier Bultmann at oppstandelsen er troverdig som objektivt faktum. Det han er skeptisk til, og taler imot, er fokuset på å skulle «bevise» den som historisk, slik som for eksempel Wright gjør så eksplisitt. Når Bultmann belyser paradokset i Jesu menneskelighet, er han egentlig tydelig på at historisiteten til Jesu person er viktig. Når det kommer til hans oppstandelse, blir derimot den verdslige historisiteten dysset ned og tillagt liten betydning.

Jeg synes det er beundringsverdig, men litt merkelig, at Bultmann kan se dette som tilfredsstillende. Jeg er kritisk til at denne delen av beretningene skal dysses ned. Jeg mener at å si at det er kun den eskatologiske dimensjonen i oppstandelsen som er viktig for oss, ikke er tilfredsstillende. Den sanne påsketro, som Bultmann kaller det, er troen på det forkynte ord om den oppstandne. Men det forkynte ord sier at Jesus har stått opp fra de døde. Da er vel ikke den historiske hendelsen uten betydning? Muligens ville ikke Bultmann sagt det heller, men hans manglende fokus på det historiske i hendelsen mener jeg er en svakhet. Bultmann sier at *meningen* med påsketroen er å tro at Kristus er til stede i kerygmaet, og at det er i det forkynte ord at vi møter den oppstandne. Det er klart at vi i dag ikke kan få den samme opplevelsen av å se en tom grav eller å møte den oppstandne slik disiplene gjorde. Men beretningene om den tomme graven og møtene med Jesus etter oppstandelsen, mener jeg er viktige for troen. Å si at troen ikke

utelukkende kan bygges på de historiske «bevisene» eller argumentene som kan sannsynliggjøre oppstandelsen, er jeg likevel enig i.

Et spørsmål jeg lurer på i denne sammenheng er: Om Bultmann hadde levd i dag, hadde han moderert seg? Var samtiden hans mer ekstrem i sitt strenge naturvitenskapelige verdensbilde, og kan det forklare Bultmanns posisjon? Kanskje var det så viktig for Bultmann å ta et tydelig oppgjør med sin egen tid at han stilte opp et alternativ til samtidens søken etter vitenskapelige svar? Vi får aldri vite svaret på dette spørsmålet, men jeg tror at det kan være noe i det. Vi er alle formet av våre omgivelser, og vi prøver alle å formulere en teologi som gir mening i våre liv. Det gjaldt også Bultmann.

4.2.2 Tro på tross av?

Jeg skrev tidligere i drøftingen at Bultmann sier at vi må tro på tross av, og ikke på grunn av, men hva mener han egentlig med dette? Han sier at våre verdensbilder til enhver tid er menneskeskapt og beror på våre erfaringer. At det moderne mennesket har et vitenskapelig verdensbilde henger sammen med den teknologiske utviklingen og vitenskapens fremsteg. Bultmann vil holde troen og Gud utenfor dette, og sier at vår kunnskap og teknologi ikke kan gi næring til troen. Den sanne påsketro krever å være fri for ethvert verdensbilde. Bultmann sier derfor at vi må tro på tross av våre erfaringer og ikke på grunn av. Han sammenligner dette med at vi kun kan godta rettferdiggjørelsen på tross av vår samvittighet.

Å si at Gud er *større* enn vår viten, at Gud sprenger vår forståelseshorisont og er over vår kunnskap, mener jeg er riktig. Men å si at ikke noe av vår erfaring kan gi oss kunnskap eller innsikt i Gud, er jeg ikke enig i. Heller ikke at vår erfaring ikke kan gi næring til troen. Bultmann vektlegger at naturen og historien i seg selv er profan, og at det bare er i lys av det forkynte ord at vi kan se Guds handling. Opp mot dette blir Pannenberg's åpenbaringsteologi en sterk kontrast. Gud åpenbarer seg i historien, sier Pannenberg, og det er historien som binder sammen vår tid og Bibelens tid. Han vektlegger også at når Gud ble menneske, så har Gud manifestert noe av seg selv i menneskelivets erfaringer. Da er ikke naturen og historien profan, men stedet for Guds åpenbaring. Pannenberg er opptatt av at troen ikke er noe man kan adskille fra sine erfaringer som menneske, men

at det religiøse er implisert i hele menneskets livsvirkelighet. Med Pannenberg's syn er ikke troen på tross av våre erfaringer, men erfaringene og troen henger sammen.

Jesu oppstandelse er en eskatologisk begivenhet som man en gang i fremtiden kan forstå fullt og helt, men ikke ennå, sier Pannenberg. Fornuften, som er en sannhetsformidler, er ikke en motsetning til dette, men er i stand til å forholde seg til det fremtidige, det eskatologiske. Dette er en annerledes oppfatning av sannhet enn den gamle greske tankegangen. Grekerne mente at sannhet bare er det som er bestandig og pålitelig, det som man kan se og fatte. Israelittene så dette på en annen måte, og deres sannhetsforståelse var eskatologisk. Sannheten, og da fornuften, kan forholde seg til det samme som troen og det kan romme det fremtidige og eskatologiske. Pannenberg mener derfor at troen og fornuften ikke er motsetninger, men at de hører sammen. Fornuft er noe vi alle har, men fornuften har en annen horisont i dag enn på Jesu tid.

Med det mener jeg at i den tiden vi lever nå, så forstår vi verden annerledes enn før – ja, kanskje kan vi si at vi forstår *mer*. Vitenskapen og teknologien gir oss innsikt som det nytestamentlige mennesket ikke hadde. Dette betyr likevel ikke at vi i dag forstår alt og at fornuften «forstår» troen. Pannenberg sier at fornuften også må forstås historisk. Han sier at universalhistorien er det stedet hvor Gud åpenbarer seg, og vi er alle del av den. Det vil si at ingen har privilegert tilgang til kunnskap om Gud. Man kan ikke uttale seg endegyldig om realiteten i Guds virkelighet. Vi kan ikke påberope oss å sitte med den hele og fulle sannheten. Fornuften skal formidle sannhet. Å tro, er å erkjenne en sannhet som viser seg sant en gang i fremtiden. Det vil også si at Jesu død og oppstandelse er noe vi kan tro har betydning for oss. Men like fullt kan faktisk også fornuften forholde seg til dette. Og først ved tidens ende, en gang i fremtiden, skal det vise seg som sant.

Slik jeg forstår Pannenberg, mener han at all kunnskapen vi har, fornuften som vi gjerne tillegger så stor vekt i dag, ikke er en motsetning til troen. Derimot sier han at de hører sammen nettopp fordi Gud åpenbarer seg i historien, og fornuften er også forankret i historien. Bultmanns «tro på tross av erfaring» kan kanskje også omformuleres til «tro på tross av fornuften». Jeg mener det ligger noe av det samme aspektet i det. Bultmann mener at våre erfaringer og vår kunnskap ikke kan forenes med troen, mens Pannenberg sier det stikk motsatte. Hvis man tenker fornuften som kunnskap om det nåværende og

uten egenskapen til å kunne se at man ikke forstår alt, så er ikke fornuften forenlig med troen. Det er ikke slik Pannenberg forstår og omtaler fornuften. Slik jeg leser Bultmann, forstår han fornuften mer begrenset enn Pannenberg og heller mot den gamle greske tankegangen. Jeg mener at Pannenberg presenterer gode innspill i denne diskusjonen. At både vår tro og fornuft kan forholde seg til det fremtidige sannhetsaspektet, er mer likt min måte å tenke om fornuften på enn slik jeg oppfatter Bultmann. Panneborgs syn på fornuften sett i universalhistoriens horisont, fører til at man ser at vi ikke kan begripe alt og at ingen har privilegert tilgang til kunnskap om Gud. Når Bultmann sier at vi må tro på tross av våre erfaringer, avskriver han at Gud kan åpenbare seg i våre erfaringer og i historien.

4.3 Aktuelt utblikk

Det er nå 41 år siden Bultmann døde, men hans teologi lever stadig. Selv om debatten rundt Bultmann og hans avmytologisering har dabbet av, finner vi stadig elementer fra hans teologi som lever, blir kritisert og blir videreutviklet.

Det er ikke uvanlig at det rundt påsketider hvert år kommer diverse artikler og innlegg om Jesu oppstandelse. Også i år ble Jesu oppstandelse satt på dagsorden i det som utviklet seg til å bli en debatt blant ulike teologer i Norge.⁷⁴ Det hele ble blåst i gang av en artikkel av debattutvikler og kommentator i Vårt Land, Håvard Nyhus.⁷⁵

Innledningsvis spør han om hva som ville skjedd om noen tok en tidsreise tilbake og installerte et overvåkningskamera i graven til Jesus. Hva ville opptakene vist? Videre viser Nyhus til en studie fra den svenske kirken hvor én av fire prester sa at de ikke uten videre kunne si seg «helt enig» i at Jesu døde kropp fikk liv. Nyhus spør «hva er det de da tror på?» Han trekker så inn Bultmann som en av dem som har gått lengst i å løsrive det kristne budskapet fra det historiske. Nyhus skriver at Bultmann sier at oppstandelsen har skjedd, men at den ikke er en historisk hendelse som sådan. Dette begrunnes med at Bultmann mener at historiske hendelser er foranlediget av ordinære, lovmessige årsaksforhold og at oppstandelsen er alt annet.

⁷⁴ Innleggene og artiklene som har blitt publisert har primært vært å finne på avisen Vårt Lands diskusjonsforum på nett; <http://www.verdidebatt.no>. Noen av dem er også trykket i papirutgaven av Vårt Land. Vårt Land er den største kristne avisen i Norge i dag.

⁷⁵ Nyhus' artikkel kan du finne her: <http://www.verdidebatt.no/innlegg/11681691-bott-er-broden>

Jeg finner dette interessant, og skulle ønske at Nyhus her hadde lagt ved hvilke kilder han refererer til. Når jeg leser Bultmann, kommer jeg ikke til samme forståelse av hva Bultmann sier. Samtidig kan jeg legge godviljen til, og forstå at Nyhus kanskje har kommet til denne slutningen fordi Bultmann sier at oppstandelsen er noe det moderne mennesket ikke klarer å forholde seg til. Altså at Nyhus forstår Bultmanns argument om at det moderne mennesket ikke kan forstå deler av det bibelske stoffet, betyr at han mener at det ikke finnes noe sannhet i det. Det virker å være en vanlig måte å forstå Bultmann på. Det er ikke første gang jeg leser en henvisning til Bultmann med en slik forståelse i bunn. Det er derimot ikke slik jeg forstår ham. Verken om beretningene om Jesu undre og om hans oppstandelse sier Bultmann at de ikke *kan* ha skjedd slik de står, men han er ikke opptatt av å bevise noe av det. Tidligere i denne oppgaven har jeg nettopp argumentert for at Bultmann ikke avviser Jesu historiske oppstandelse.

Artikkelen fra Nyhus utløste en rekke reaksjoner fra andre teologer. Atle Søvik mener at Nyhus «synes å støtte at det ikke er viktig å argumentere for Jesu oppstandelse som en fysisk hendelse.»⁷⁶ Dermed plasserer han Nyhus i tradisjonen etter Bultmann. Selv er ikke Søvik enig og stiller seg på motsatt side – nærmere både Wright og Pannenberg. Deretter henger Marius Timmann Mjaaland seg på diskusjonen.⁷⁷ I artikkelen gir Mjaaland et omarbeidet utdrag fra boken sin *Systematisk teologi* som kom ut tidligere i år.⁷⁸ Han er tydelig uenig med Søvik og sier at sannsynliggjøringen av Jesu oppstandelse «er et svik mot hendelsens engangskarakter.» Mjaaland mener at Jesu oppstandelse alltid har vært omstridt, men at den er viktig for de troende nettopp som usannsynlig. Oppstandelsen er ikke et faktum, men er en hendelse som sprenger dødens grenser for alle som tror. Et ønske om et skjult kamera avviser Mjaaland som «forståelig, men likevel tåpelig.»⁷⁹ Mjaaland virker til å ligge langt nærmere Bultmann enn det Søvik gjør.

⁷⁶ Atle Søvik er professor i systematisk teologi ved Det teologiske menighetsfakultet i Oslo. Hans svar til Nyhus har tittelen «Visst kan oppstandelsen sannsynliggjøres» og kan finnes her:

<http://www.verdidebatt.no/innlegg/11681950-visst-kan-oppstandelsen-sannsynliggjøres>

⁷⁷ Mjaaland er professor og forsker i teologi og religionsfilosofi ved Universitetet i Oslo. Hans innlegg kan du finne her: <http://www.verdidebatt.no/innlegg/11682307-slik-den-himmelske-er>

⁷⁸ Boken er gitt ut på Verbum forlag tidligere i 2017 og kan finnes her:

http://www.bibel.no/Verbum/Nettbokhandel/Tro_og_livshjelp/Teologi_og_menighet/Systematisk-teologi

⁷⁹ <http://www.verdidebatt.no/innlegg/11682307-slik-den-himmelske-er>

Et annet innlegg i debatten som er interessant i lys av denne oppgaven, er en artikkel av Sturla Stålsett.⁸⁰ Han skriver: «Om oppstandelsen vet vi ingenting. Men vi tror på oppstandelsen. Det er kjernen i kristen tro. Og vi vet ganske mye om denne kristne troen på oppstandelsen. Vi vet at denne troen må ha oppstått tidlig. Og vi vet at den må ha vært mot alle odds.»⁸¹ Det er jo nesten som å lese Bultmann selv. Fokuset på troen på oppstandelsen i stedet for oppstandelsen i seg selv er hva jeg vil kalle «klassisk Bultmann». Jeg kan ikke gå inn og analysere hele Stålsetts tekst, men jeg mener at den er i stor grad påvirket av samme tankemåte som Bultmann. En rekke andre teologer har skrevet og uttalt seg om dette i debatten som har foregått, men jeg nøyer meg med det jeg har trukket frem til nå for å vise at Bultmann og hans teologi ikke er glemt, men i høyeste grad har satt sine spor som fortsatt er synlige.

Men ikke bare denne debatten viser at dette temaet er i vinden, og at Bultmanns teologi blir spilt videre på den dag i dag. I Ung Teologi som kom ut nå i vår, skrev Asle Eikrem en artikkel med tittel «Martin Luthers forståelse av korset: Presentasjon og kritikk».⁸² I artikkelen presenterer Eikrem en alternativ måte å forstå korset på i forhold til Luther. Eikrem mener at korset i seg selv er vold. Det er en grusom måte å drepe folk på som romerne spesialiserte seg på og eksperimenterte med. Måten Jesus døde på ikke har noen frelsende betydning, sier Eikrem. Han setter fokus på inkarnasjonen og sier at ved inkarnasjonen har Jesus sagt seg villig til å dø, fordi alle mennesker dør. Å bli menneske er i seg selv en risiko. Å si at mordet på Jesus er et uttrykk for selvoppofrende kjærlighet, er teologiske fatalt, sier Eikrem. Om Gud krevde dette, så faller bildet av en god Gud. Han sier at Guds dom over synd ikke kom til uttrykk i korset, men i den tomme graven.

Noe av dette gir gjenklang i det Bultmann sier om korsets betydning. Det nye testamentets objektiverende måte å beskrive korset på, der Jesus er offeret som tar på seg syndens lønn, døden, og befri oss fra den, er ikke noe det moderne mennesket kan forholde seg til, sier Bultmann. Han så ikke korset som den ultimate kjærlighetserklæringen fordi Jesus ofret seg for oss, slik korset ofte blir fremstilt. Det er i

⁸⁰ Stålsett er professor i diakoni, religion og samfunn ved Det teologiske menighetsfakultet.

⁸¹ <http://www.verdidebatt.no/innlegg/11682496-oppstandelsens-lys>

⁸² Eikrem, «Martin Luthers forståelse av korset: Presentasjon og kritikk», 37-43.

Asle Eikrem er førsteamanuensis i systematisk teologi ved Det teologiske menighetsfakultet.

Ung Teologi er et tidsskrift som blir gitt ut av Det teologiske menighetsfakultetets studenter. Det kommer nå ut to ganger i året, ett på vårsemesteret og ett på høstsemesteret. Utgaven jeg henviser til er nr. 1 i den 50. årgang og ble gitt ut våren 2017. Nåværende redaktør er Filip Rasmussen, stud. theol.

det eskatologiske det får sin mening, og sammen med oppstandelsen. Samtidig ville nok kanskje ikke Bultmann dradd det så langt som Eikrem gjør det når han sier at bildet av en god Gud faller ved denne måten å omtale korset på. Eikrem skriver ut fra sin logikk, mens Bultmann egentlig forsøker å trekke fokuset bort fra å tenke logisk om Gud.

Bultmann skriver at å tro på korset betyr å overta Kristi kors som sitt eget kors, å la seg korsfeste med Kristus. Korset står sammen med oppstandelsen, og aldri alene. Dette kommer til uttrykk i dåpen der vi blir begravd med Kristus, og reist opp til et nytt liv (Rom 6). Korset er for Bultmann viktig som frelseshendelse (sammen med oppstandelsen), men om han ville sagt at hans død *måtte* være en korsfestelse og at akkurat den måten å dø på var Guds plan, er jeg usikker på. Eikrems vektlegging av inkarnasjonen og at det i den ligger implisitt at Jesus må dø på en eller annen måte, mener jeg kan passe bra inn i Bultmanns teologi.

5.0 Konklusjon

Jesu oppstandelse – myte eller fakta? Jeg vil driste meg til å konkludere med at Bultmann på den ene siden kunne sagt «verken eller». Jesu oppstandelse er ikke en myte i den forstand at den ikke er sann, men er farget av et mytologisk slør fra det nytestamentlige mytologiske verdensbildet. Det er heller ikke noe vi kan kalle «fakta» fordi det handler om *tro*, ikke *viten*. En venn av meg, Petter Normann Dille, var på en podcast som heter «To streker under svaret» nå i vår og sa følgende: «Jeg vet at jeg tror.» Det tror jeg Bultmann ville nikket anerkjennende til. Det eneste vi vet sikkert, er de første kristnes tro og det er derfra kirken har vokst frem. På den andre siden kunne Bultmann kanskje sagt «både og». Det er «myte» i den forstand at hendelsen er fortalt med et mytologisk slør over seg, siden forfatterne av evangeliene hadde et mytologisk verdensbilde. Og det er «fakta» fordi vi tror på det faktum at Jesus har stått opp, at den eskatologiske oppstandelsen er alltid nærværende. Når ordet om den oppstandne forkynnes, virkeliggjøres det i våre liv.

Noe av Bultmanns styrke mener jeg er at han legger vekt på den eskatologiske oppstandelsen som det som har betydning for oss i dag. Han avviser ethvert forsøk på at vitenskapen kan gi en trosvisshet, en tro uten risiko. Troen må tros, det er ikke *viten*. Det er den alltid nærværende, eskatologiske oppstandelsen som gjør at Jesus betyr noe for oss selv to tusen år senere. Bultmann blir en sterk og kontrasterende stemme imot sin egen samtid der man søkte å finne bevis for alt rundt seg. Det er noe befriende i Bultmanns manglende fokus på bevisføring.

Det jeg derimot ser som en av Bultmanns svakheter er at han vektlegger den eskatologiske oppstandelsen og de første disiplers tro så sterkt, og nedtoner det historiske i det til at det ikke har noen betydning. Jeg mener at hvis man ikke tror på Jesu oppstandelse som den faktiske begivenheten i Jerusalem for to tusen år siden, så bommer man. Med det mener jeg at den faktiske begivenheten i tid og rom er startskuddet på den eskatologiske virkelighet og troen kan ikke være den foruten. Vi kan ikke verifisere Jesu oppstandelse og la vitenskapen danne en sikkerhet for troen. Men å tro at det har skjedd vil jeg si er viktig.

Den interessante observasjonen om at bare 70 år etter Bultmanns teologi ble skrevet, og 41 år etter hans død, så har man et litt annerledes verdensbilde enn han hadde, synes jeg er verdt videre refleksjon. Så kort tid etter Bultmann viser det seg at noe av hans teologi ikke gir like mye mening som det kanskje gjorde for folk på hans tid. Og akkurat det er et paradoks ettersom Bultmanns store mål var å finne kjernen i troen som er uavhengig av verdensbilder. Er det egentlig mulig å formulere en teologi som alltid vil gi mening og som er uavhengig av verdensbilder? Jeg tror ikke det. I hvert fall må formuleringene hele tiden oppdateres fordi våre assosiasjoner og vårt språk forandrer seg med tiden.

Teologiens språk må alltid være kritisk til seg selv. Det som står fast etter godt og vel to tusen år, er at Jesus levde, at han døde og at budskapet om hans oppstandelse er det sentrale i den kristne tro.

5.0 Kilder og litteratur

5.1 Bøker og artikler

Bultmann, Rudolf. *Mytologi og bibelforståelse*, (1958) Oversatt av Øivind Andersen, Oslo: Gyldendal, 1968

Bultmann, Rudolf. *Jesus*, (1926) Oversatt av Trond Berg Eriksen, Oslo: Gyldendal, 1968

Bultmann, Rudolf. «The primitive Christian kerygma and the historical Jesus» i *The historical Jesus: Critical concepts in religious studies*, Vol. 1. redigert av Craig A. Evans, 211-232. London: Routledge, 2004

Bultmann, Rudolf. *The Gospel of John: a Commentary*, Oxford: Basil Blackwell, 1971

Christoffersen, Svein Aage. «Rudolf Bultmann» i *Moderne Teologi. Tradisjon og nytenkning hos det 20. århundrets teologer*. Redigert av Ståle Johannes Kristiansen og Svein Rise, 86-98. Kristiansand: Høyskoleforlaget, 2008

Eikrem, Asle. «Martin Luthers forståelse av korset: Presentasjon og kritikk» i *Ung Teologi*, nr. 1 i 50.årgang, vår 2017: 37-43.

Jeanrond, Werner G. *Theological Hermeneutics: development and significance*, London: SCM Press, 1994

Pannenberg, Wolfhart. *Jesus, God and man*, Oversatt av Lewis L. Wilkins og Duane A. Priebe, London: SCM Press, 1968

Pannenberg, Wolfhart. *Systematic theology*, Vol 2, Oversatt av Geoffrey W. Bromiley, Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 1994

Rise, Svein. «Wolfhart Pannenberg» i *Moderne Teologi. Tradisjon og nytenkning hos det 20. århundrets teologer*. Redigert av Ståle Johannes Kristiansen og Svein Rise, 186-198. Kristiansand: Høyskoleforlaget, 2008

Wright, Nicholas T. *Surprised by Hope*, New York: Harper Collins Publishers, 2008

Wright, Nicholas T. *The Resurrection of the Son of God*, Vol. 3 i *Christian Origins and the Question of God*. Minneapolis: Fortress Press, 2003

5.2 Digitale kilder

Edwards, David L. "Rudolf Bultmann; Scholar of Faith". *Christian Century* September 1-8, 1976: s. 728-730. Lest 18.01.2017.

<http://www.religion-online.org/showarticle.asp?title=1827>

Henriksen, Jan-Olav. «Gud i historien – Wolfhart Pannenberg (1928-2014) in memoriam». *Teologisk tidsskrift* 2015, Nr. 1 (Volume 3): s. 86-98. Lest 27.04.2017.

[https://www.idunn.no/tt/2015/01/gud i historien -
_wolfhart pannenber
g 19282014 in memori](https://www.idunn.no/tt/2015/01/gud-i-historien-wolfhart-pannenberg-19282014-in-memori)

Håversen, Jon Romuld. «Hvordan forklarer vi historiske fakta om oppstandelsen?» Video publisert 17.01.2017.

<http://snakkomtroll.com/hvordan-forklarer-vi-historiske-fakta-om-oppstandelsen/>

Mjaaland, Marius Timmann. «Slik den himmelske er» på *Verdidebatt.no*. Publisert 04.2017. <http://www.verdidebatt.no/innlegg/11682307-slik-den-himmelske-er>

Nyhus, Håvard. «Bøtt er brøden» på *Verdidebatt.no*. Publisert 06.04.2017.

<http://www.verdidebatt.no/innlegg/11681691-bott-er-broden>

Stålsett, Sturla. «Oppstandelsens lys» på *Verdidebatt.no*. Publisert 18.04.2017.

<http://www.verdidebatt.no/innlegg/11682496-oppstandelsens-lys>

Søvik, Atle Ottesen. «Visst kan oppstandelsen sannsynliggjøres» på *Verdidebatt.no*.

Publisert 04.2017. [http://www.verdidebatt.no/innlegg/11681950-visst-kan-
oppstandelsen-sannsynliggjores](http://www.verdidebatt.no/innlegg/11681950-visst-kan-oppstandelsen-sannsynliggjores)

University of St. Andrews, s.v. «N. T. Wright» 22.04.2017. <https://www.st-andrews.ac.uk/divinity/rt/staff/ntw2/>

Wright, N. T. «Christian Origins and the Resurrection of Jesus: The Resurrection of Jesus as a Historical Problem». NTWrightPage. Lest 17.03.2017.
<http://ntwrightpage.com/2016/07/12/christian-origins-and-the-resurrection-of-jesus-the-resurrection-of-jesus-as-a-historical-problem/>

Wright, N. T. «Why Does Jesus' Resurrection Matter?» Video av forelesning ved Emory University i 2008 basert på boken *The Resurrection of the Son of God*. Publisert 03.04.2015. <https://www.youtube.com/watch?v=3zXnBHddbtg>

5.3 Oppslagsverk

Engelsviken, Tormod. «Karl Barth», i *Store Norske Leksikon*. Publisert 14.02.2009. Hentet 29.04.2017 fra https://snl.no/Karl_Barth

Kværne, Per. «Myte», i *Store Norske Leksikon*. Sist endret 13.06.2016. Hentet 06.05.2017 fra <https://snl.no/myte>

Rasmussen, Tarald. «Dialektisk teologi», i *Store Norske Leksikon*. Publisert 14.02.2009. Hentet 22.04.2017 fra https://snl.no/dialektisk_teologi

Rasmussen, Tarald. «Martin Dibelius», i *Store Norske Leksikon*. Publisert 14.02.2009. Hentet 22.04.2017 fra https://snl.no/Martin_Dibelius

Seim, Turid Karlsen. «Formhistorisk skole», i *Store Norske Leksikon*. Publisert 14.02.2009. Hentet 02.05.2017 fra https://snl.no/formhistorisk_skole

Skoie, Hans. «Habiltasjon», i *Store Norske Leksikon*. Sist oppdatert 21.05.2012. Hentet 22.04.2017 fra <https://snl.no/habiltasjon>

Store Norske Leksikon, s.v. «Alfred Rosenberg» Publisert 15.02.2009. Hentet 20.04.2017 fra https://snl.no/Alfred_Rosenberg

Store Norske Leksikon, s.v. «Filologi» Publisert 09.07.2013. Hentet 06.05.2017 fra <https://snl.no/filologi>

Ulrichsen, Jarl Henning. *Gresk-norsk ordbok til Det nye testamentet*, bind 2: K-Ω, Trondheim: Tapir Akademisk forlag, 2009